

Individuele Onderwijsafspraken in het Hoger Onderwijs

Een onderzoek naar de ervaringen in het hoger onderwijs bij het maken, uitvoeren en evalueren van individuele onderwijsafspraken

W.H.A. Hofman

E.P.W.A. Jansen

D.R. Kemper

S.O. Meier

mei 2002

GION-afdeling COWOG: Onderzoek en Ontwikkeling van Hoger Onderwijs/
Rijksuniversiteit Groningen

RISBO: Rotterdams Instituut voor Sociaal-wetenschappelijk BeleidsOnderzoek / Erasmus
Universiteit Rotterdam

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave ii

Hoofdstuk 1	Inleiding en Onderzoeksvragen	1
1.1	Inleiding	1
1.2	Onderwijsafspraken in het hoger onderwijs	1
1.3	Onderzoeksvragen	2
1.4	Literatuurscan	2
1.5	Opbouw van het rapport	6
Hoofdstuk 2	Onderzoeksopzet	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Getrapte steekproeftrekking	7
2.3	Dataverzamelingsprocedure	8
2.3.1	Dataverzamelingsprocedure van de survey	9
2.3.2	Dataverzamelingsprocedure van de focusgroepen	9
2.4	Respons en representativiteit	10
2.4.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	10
Hoofdstuk 3	Individuele onderwijsafspraken	13
3.1	Inleiding	13
3.2	Doelstellingen van individuele onderwijsafspraken	13
3.2.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	14
3.3	Het voorkomen van individuele onderwijsafspraken naar frequentie en aard	15
3.3.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	19
3.4	Kenmerken van individuele onderwijsafspraken	20
3.4.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	21
3.4.2	Juridisch contract en type onderwijsafpraak	21
3.4.3	De rol van de Onderwijs- en Examencommissie (OEC)	22
3.5	Kennis over en behoeften van studenten aan individuele onderwijsafspraken	24
3.5.1	Behoeft van studenten aan individuele afspraken	24
3.6	Conclusie	25
Hoofdstuk 4	Belemmeringen	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Belemmeringen	27
4.2.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	29
4.3	Conclusie	29

Hoofdstuk 5	Begeleiding en ondersteuning bij het maken van individuele onderwijsafspraken	31
5.1	Inleiding	31
5.2	Begeleiding	31
5.3	Behoeftte aan ondersteuning	32
5.3.1	Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad	34
5.4	Conclusie	34
Hoofdstuk 6	Samenvatting en conclusies	35
6.1	Conclusies	36
Bijlage 1:	Leidraad focusgroepen	37
Bijlage 2:	Deelnemers focusgroepen	38
Bijlage 3:	Voorbeelden van schriftelijke individuele onderwijsafspraken	43
Geraadpleegde literatuur		47

1.1 Inleiding

Instellingen in het hoger onderwijs worden geconfronteerd met een groeiende differentiatie en flexibilisering van de opleidingen in met name de latere fase van de opleiding. Nieuwe doelgroepen, zoals studenten die leren en werken willen combineren, of studenten die naast hun studie topsport beoefenen, zorgtaken uitvoeren of bestuurswerk doen zullen in de toekomst hogere eisen stellen aan de relatie tussen de instelling en de studenten. De relatie vormt een soort 'maatwerk' waarin individuele onderwijsafspraken het studieverloop positief kunnen beïnvloeden. Specifieke afspraken tussen de instelling en de deelnemer over de individuele inhoud van het onderwijsprogramma, over de tijdsplanning van de studie en de individuele begeleiding biedt tevens de mogelijkheid tot monitoring en evaluatie.

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen wil meer inzicht verwerven in de ervaringen die tot nu zijn opgedaan met onderwijsafspraken in het hoger onderwijs. De doelen, inhoud, uitvoering en juridische aspecten zullen onderzocht worden. Daarnaast moet zicht worden gekregen op de behoefte aan ondersteuning voor de realisatie van de individuele arrangementen, bij zowel het personeel als de studenten.

Het onderzoek richt zich op het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. Binnen de geselecteerde opleidingen uit alle sectoren van de Nederlandse universiteiten en uit de geselecteerde sectoren van hbo-instellingen zijn de praktische ervaringen van het maken, het uitvoeren en het evalueren van onderwijsafspraken systematisch in kaart gebracht en geanalyseerd.

1.2 Onderwijsafspraken in het hoger onderwijs

Vanuit de instellingen van het hoger onderwijs is een gedifferentieerd aanbod aanwezig. De meeste geselecteerde opleidingen bieden de mogelijkheid voor studenten om bijvoorbeeld een vrije afstudeerrichting te kiezen, vrijstellingen te krijgen al naar gelang hun vooropleidingen of bepaalde vakken bij een andere instelling te volgen. Een individuele onderwijsafpraak definiëren wij als een afspraak over een opleidingsonderdeel van ten minste vier studiepunten dat buiten het reguliere programma valt. De individuele afspraak is een toegevoegd middel om enerzijds de reguliere keuzemogelijkheden inhoudelijk en organisatorisch beter te kunnen invullen en anderzijds ruimte te creëren om buiten het reguliere aanbod onderwijs toegankelijk te maken.

Daarnaast kunnen onderwijsafspraken leiden tot een grotere binding van de student aan de instelling dan wel aan de specifieke opleiding die men volgt. De manier waarop de relatie tussen de onderwijsinstelling en deelnemers wordt vormgegeven staat in het onderzoek centraal. Onderwijsafspraken bieden enerzijds de studenten handvatten om onderwijs op maat te kunnen volgen en anderzijds krijgt de opleiding meer zicht en zekerheid omtrent de studieplanning van studenten. Daarnaast bieden individuele onderwijsafspraken betere

mogelijkheden de studievoortgang van studenten te monitoren en begeleiding op maat te leveren. De afspraken kunnen een positieve uitwerking hebben op het beperken of voorkomen van onnodige studievertraging.

1.3 Onderzoeksvragen

De volgende kernvragen zijn geformuleerd:

- In welke mate worden er onderwijsafspraken gemaakt in het hoger onderwijs?
- Welke inhoud en vormen zijn aan deze onderwijsafspraken te onderscheiden?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen onderwijstype en onderwijssectoren?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen opleidingen binnen en buiten de randstad en naar omvang van de opleidingen?
- Welke belemmeringen worden ervaren, zowel organisatorisch als juridisch?
- Is er behoefte aan ondersteuning bij het realiseren van individuele arrangementen? Zo ja, bij wie (studieadviseurs, docenten, studenten). Aan wat voor soort ondersteuning bestaat behoefte?

Bij de beantwoording wordt in beperkte mate gebruik gemaakt van literatuur over eerder gedane onderwijsovereenkomsten en worden gegevens verzameld onder studieadviseurs en studenten in Hbo-instellingen en universiteiten.

In de volgende paragraaf wordt eerst kort ingegaan op de resultaten van een literatuurscan naar individuele onderwijsafspraken, flexibilisering van het onderwijs en duale opleidingen. Hierbij zullen de ervaringen aan bod komen die inmiddels zijn opgedaan in het wetenschappelijk en hoger beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (de BVE-sector).

1.4 Literatuurscan

Uit de literatuursearch is gebleken dat in het hoger onderwijs weinig informatie over het maken van individuele onderwijsafspraken te vinden is. Een rapportage die individuele onderwijsafspraken op een systematische manier in kaart heeft gebracht bestaat niet. Het duale onderwijssysteem is al vanuit zijn opzet aangewezen op het maken van individuele afspraken. In de afgelopen jaren is hier in verschillende beleidsstukken aandacht aan besteed (HOOP 1996, 1998, 2000). De conclusies uit deze rapporten zullen in het volgende hoofdstuk toegelicht worden. In de BVE-sector is de relatie tussen de deelnemers en de instelling geformaliseerd door doorgaans een onderwijsovereenkomst af te sluiten. Dit contract kan aanleiding geven om verdere afspraken juridisch te regelen. In WEB-evaluaties worden geen juridische regelgevingen vermeld, die het maken van een individuele onderwijsafpraak in de weg staan.

Onderwijsafspraken als beleidsthema

Flexibilisering is als beleidsthema nog niet zo oud. Pas in de jaren negentig is het concept als afzonderlijke doelstelling doorgedrongen tot beleidskringen (Holsteijn e.a., 2000). Het Hoger Onderwijs en Onderzoeksplan (HOOP) van 1996 gaat voor het eerst uitgebreid in op de gevarieerde onderwijsvraag van studenten én van de arbeidsmarkt: ‘Tegenover de trend tot grotere uniformiteit in het hoger onderwijs, staat een minstens even krachtige trend tot

differentiatie wat betreft kenmerken van studenten. Dit vergt een benadering in het hoger onderwijs die voldoende gedifferentieerd is om aan de verschillen in studentkenmerken tegemoet te kunnen komen' (HOOP 1996). In dit stadium vormen de gedachten zich rond doelgroepen.

Ook in het HOOP 1998 richten de inspanningen zich nog op specifieke groepen. De nadruk wordt vooral gelegd op het verbeteren van de toegankelijkheid voor allochtonen en het stimuleren van vrouwelijk potentieel in technische opleidingen. Duale leerwegen nemen een speciale plaats in. Er wordt 'afgesproken om de verdere ontwikkeling en uitbouw van duale trajecten gezamenlijk ter hand te nemen' (HOOP 1998).

Twee jaar later heeft de focus zich verbreed. In de nieuwe opvatting omvat de ontwikkeling naar meer flexibilisering alle studenten in het hoger onderwijs. In het HOOP 2000 wordt gesignaleerd, dat het hoger onderwijs zich ontwikkelt van een gesloten naar een meer open systeem. Dit systeem is gericht op individuele vormen van leren en kennisoverdracht. Dit vergt van het onderwijs een grotere mate van maatwerk. Het ministerie stelt dat variëteit in leerwegen kan bijdragen aan een vloeiender overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ook zou de toegankelijkheid van het hoger onderwijs worden bevorderd alsmede de efficiënte afronding van de studie, omdat het onderwijs beter aansluit bij de omstandigheden en wensen van studenten.

In het HOOP wordt nadrukkelijk gewezen op de mogelijkheid van individuele onderwijsafspraken als middel om aan flexibilisering gestalte te geven. De overheid ziet voor zichzelf geen leidende rol weggelegd. Instellingen worden uitgenodigd om er zelf in de praktijk ervaring mee op te doen.

"In aanvulling op collectieve regelingen en onderwijskundige instrumenten kan het wenselijk zijn voor individuele studenten of specifieke doelgroepen die een niet-regulier onderwijstraject volgen individuele afspraken vast te leggen. (...) Daarmee wordt aangesloten bij variëteit in leerwegen en flexibilisering van de studiefinanciering." (HOOP 2000)

De rol van de overheid

Zowel student als instelling zijn gebaat bij individuele afspraken. Een student geniet meer vrijheid, omdat hij in grotere mate zijn opleiding kan samenstellen. Omdat de gedachte is dat maatwerk leidt tot efficiënter en dus sneller studeren, hebben ook opleidingen voordeel bij individuele arrangementen. Studenten die sneller studeren vormen geen extra belasting voor de instelling. Sturende regelgeving vindt het ministerie daarom in beginsel niet noodzakelijk en moet enkel een faciliterend karakter hebben. Het ministerie ziet als haar taak het creëren van de randvoorwaarden, waarbinnen differentiatie mogelijk is. De inrichting van het onderwijs wordt vervolgens aan het veld zelf overgelaten.

Als voorbeeld van zo'n belangrijke randvoorwaarde noemt het ministerie het stelsel van studiefinanciering. Naast een verlenging van de diplomatermijn tot tien jaar is de leeftijdsgrens voor studiefinanciering verhoogd naar dertig jaar. Ook hebben duale studenten in 2001 dezelfde rechten gekregen als voltijdstudenten en kunnen studenten zich gemakkelijker in- en uitschrijven.

Het ministerie dicht een belangrijke rol toe aan informatie en communicatietechnologie. Het gebruik van ICT in het onderwijs zal verder worden gestimuleerd. Voor het wetenschappelijk

onderwijs is in de periode 2000-2002 een bedrag van 22,5 miljoen gulden extra beschikbaar. De universiteiten hebben met de ontvangen middelen extra armslag om ICT-toepassingen te bevorderen. De verwachting bestaat dat het hoger beroepsonderwijs een soortgelijk bedrag zal krijgen toegewezen. Hierover is echter nog geen beslissing genomen. Door ICT kan de student aan de ene kant beter worden geïnformeerd over zijn keuzemogelijkheden. Aan de andere kant neemt het systeem de opleiding werk uit handen bij het volgen van de studievoortgang van studenten.

Studentenorganisaties

Het interstedelijk studentenoverleg (ISO) pleit voor flexibilisering en maatwerk in de relatie tussen instelling en student. Het ISO vindt dat studenten zelf moeten kunnen kiezen wat, waar en hoe zij gaan studeren. Instellingen en de overheid moeten in die opvatting daarom, wat betreft hun maatregelen, meer gericht zijn op studenten dan nu het geval is. Het Overleg spreekt de zorg uit dat instellingen veranderen van ‘intellectuele vrijplaatsen in efficiënte leerfabrieken’ (ISO, 2001). Meer flexibilisering moet leiden tot individuele ontplooiing en een brede vorming. Een andere bron van zorg is volgens het ISO de zwakkere rechtspositie van de student. Het ISO wil een individualisering daarvan. De Landelijke Studentenvakbond LSVB sluit zich daarbij aan. De LSVB vindt, dat wanneer de opleiding meer bevoegdheden krijgt, dit ook moet gelden voor de student. Om hieraan tegemoet te komen pleiten ISO en LSVB voor aanscherping van de klacht- en afstudeerregelingen, uitbreiding van de bevoegdheden van inspraakorganen en het verplicht stellen van een ombudsman (LSVb e.a., 2001)

Initiatieven

Verschillende opleidingen en faculteiten hebben de oproep, om zelf initiatieven te ontplooiën, ter harte genomen. In het hoger beroepsonderwijs is een aantal opleidingen aan het experimenteren met zogenaamde vouchers. De student krijgt een bepaald budget toegewezen, waarmee hij zelf onderwijs kan inkopen. Daarbij kan hij alleen ‘shoppen’ bij instellingen, die voor deze vouchers geld hebben gekregen van het Ministerie van Onderwijs. De verwachting is dat het vouchers systeem de positie van de student versterkt en de concurrentie tussen hogescholen vergroot (Vossensteyn, 2001). Voorstellen voor het vouchers systeem zijn al te vinden in het HOOP van 1988, echter zonder dat dit tot invoering heeft geleid. Enkele opleidingen van de Christelijke Hogeschool Windesheim in Zwolle gaan hierin nog een stap verder. De ongeveer tien studenten Hogere Informatica en Sociaal Pedagogische Hulpverlening die hieraan deelnemen, mogen hun kennis en vaardigheden vanaf september 2002 ook buiten het reguliere onderwijs op peil brengen. Met een persoonlijke coach wordt halfjaarlijks een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) geschreven. Achteraf wordt getoetst of de studenten voldoende hebben opgestoken. MKB-Nederland is mede-initiator van het experiment. De gedachte is om studenten al tijdens hun studie werkervaring te laten opdoen.

Duale trajecten

Meer in het algemeen kan gesteld worden dat duale trajecten de afgelopen jaren een grote vlucht hebben genomen, zowel qua aanbod als qua vraag. Sinds het ministerie in 1998 het hoger onderwijsveld de vrije hand gaf om duale leerroutes in diverse soorten en maten toe te staan, zijn veel hogescholen en universiteiten een zoektocht begonnen naar de vormgeving van hun duale traject. In het studiejaar 1999/2000 stonden meer dan 350 duale hbo-opleidingen geregistreerd met in totaal naar schatting 5000 studenten (HOOP 2000). Waar voorheen leerwegen als de MKB-route en Co-operative Education binnen schoolse kaders werden gepast, kan nu een stap verder worden gezet (Daale, 2000). Samen met het bedrijfsleven kan het gehele curriculum worden samengesteld. Steeds vaker gebeurt dit aan de

hand van een commercieel leertraject ofwel contractonderwijs. KPMG heeft in het voorjaar van 1999 op verzoek van het Ministerie van OCenW een onderzoek gedaan naar contractonderwijs – hoger onderwijs van tenminste dertig dagen dat niet door de overheid wordt bekostigd. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de vraag naar contractonderwijs in de komende jaren zal toenemen door het toenemende belang van een ‘leven lang leren’. Op de korte termijn zal de behoefte aan maatwerk sterk groeien. Het bedrijfsleven werft het gehele jaar door, zodat opleidingen niet meer altijd tegen de zomer eindigen. Het is dus bijvoorbeeld noodzakelijk om de diplomering te flexibiliseren. Hetzelfde geldt voor het moment van instromen.

Ook in de sector onderwijs is men al geruime tijd bezig met duale trajecten. De uitdaging in het primair en voortgezet onderwijs is om grote tekorten aan personeel te voorkomen. Opleiden binnen de school kan hieraan een gedeeltelijke bijdrage leveren. Met het project Maatwerk voor morgen (1999) is een ontwikkeling op gang gebracht waarbij de lerarenopleidingen en de scholen samen de opleiding van leraren vormgeven. Meer individuele, flexibele leerroutes moeten ertoe leiden dat nieuwe groepen studenten worden bereikt en tegelijk de krapte op de arbeidsmarkt afneemt (Ministerie OCenW, 1999, 2000, 2001) .

Voor topsporters bestaat sinds enkele jaren de mogelijkheid om onderwijs te volgen dat rekening houdt met trainings- en wedstrijdschema's. De Johan Cruyff University (Hogeschool van Amsterdam) en de Randstad Topsport Academy (Hogeschool Economische Studies Rotterdam) bieden beide een hbo-opleiding commerciële economie aan. De studenten kunnen een groot deel van deze opleiding via internet en e-mail doen, en tentamens maken als het hen uitkomt. Het vier jaar durende programma is toegespitst op de individuele student. Vereiste is wel dat de student binnen zijn sportgebied op het hoogste niveau actief is en een diploma mbo-niveau 4, havo of vwo op zak heeft.

De BVE-sector

In de BVE-sector heeft de deelnemersbegeleiding door de invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) meer aandacht gekregen. De Wet schrijft voor dat begeleiding geregeld moet worden, maar laat de inhoudelijke invulling over aan de instellingen. De WEB heeft de pretentie ‘maatwerk’ te creëren: ‘Maatwerk betekent dat het programma en de organisatie van het onderwijs kunnen worden afgestemd op de vraag, de behoefte en de mogelijkheden van individuele deelnemers.’ In het WEB-evaluatierapport ‘Voldoen aan individuele vraag, toegankelijkheid en positie deelnemer’ wordt geconcludeerd dat deelnemersbegeleiding op allerlei niveaus plaatshebben. Het gedifferentieerde aanbod is de vorm van bijvoorbeeld tempodifferentiatie binnen de leerweg flexibele tijden van de instroom, het volgen van extra onderdelen en vakken en het geven van bijlessen aan studenten.

Het Art. 8.1.3. uit de WEB 1999 geeft uitsluitsel over de inhoud van de onderwijsovereenkomst. Dit onderwijscontract regelt de inhoud en inrichting van het onderwijs en tevens de tijdvakken en de locaties. Dit laat de ruimte voor individuele afspraken voor een afwijkende leerweg.

1.5 Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet nader uitgewerkt. Daarin wordt ingegaan op de steekproeftrekking en de dataverzamelingsprocedure. Hoofdstuk 3 geeft de resultaten weer van de inventarisatie van het voorkomen van en de verschijningsvormen van de individuele onderwijsafspraken. In hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan de ervaren belemmeringen om met studenten individuele onderwijsafspraken te maken. De behoefte aan begeleiding en ondersteuning bij het maken van individuele onderwijsafspraken staat beschreven in hoofdstuk 5. Het laatste hoofdstuk geeft een korte samenvatting van de resultaten en conclusies.

2.1 Inleiding

Het onderzoek is onderverdeeld in een kwantitatieve en een kwalitatieve fase. In de eerste fase is aan een groot aantal studieadviseurs en opleidingscoördinatoren in hbo en wo, een gesloten vragenlijst voorgelegd. In de tweede fase is diepgaande informatie verkregen middels focusgroepen met personen die zijn betrokken bij het maken, uitvoeren en evalueren van individuele onderwijsafspraken zoals studenten, docenten en studieadviseurs.

Het kwantitatief gedeelte van het onderzoek heeft betrekking op opleidingen waarbinnen onderwijsafspraken met studenten gemaakt worden. Uit alle voorkomende sectoren van de geselecteerde instellingen is tenminste één opleiding gekozen. De selectie van opleidingen in het wo is gebaseerd op alle Nederlandse universiteiten. Het feit dat alle universiteiten in het onderzoek zijn vertegenwoordigd, maakte het overbodig om de instellingen naar regio en naar omvang te selecteren. In tegenstelling daarmee is een representatieve steekproef getrokken van de Nederlandse hbo-instellingen waarbij wel rekening is gehouden met het gegeven of zij binnen of buiten de randstad liggen, en de omvang in termen van studentenaantallen.

De kwalitatieve dataverzameling die met behulp van de focusgroepen heeft plaatsgevonden geeft additionele informatie over het uitvoeren en evalueren van onderwijsafspraken.

In de volgende paragraaf wordt eerst de wijze van steekproeftrekking toegelicht, waarbij aandacht wordt besteed aan de verschillende strata die onderscheiden zijn. Paragraaf 2.3 is gewijd aan de dataverzamelingsprocedure en de manier van benaderen, samenstellen en uitvoeren van de focusgroepen. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk geeft uitsluitend over de respons van de studieadviseurs en de representativiteit van hun uitspraken voor de instellingen van het hoger onderwijs in Nederland.

2.2 Getrapte steekproeftrekking

Ons onderzoek is gebaseerd op een gestratificeerde, meertrapssteekproef. Na het eerste stratificatiecriterium onderwijstype, hbo-instelling of universiteit, wordt tevens gestratificeerd naar de geografische ligging van de instelling, namelijk binnen of buiten de randstad (tweede stratum). Vervolgens is rekening gehouden met de grootte van de hbo-instelling en is een verdeling gemaakt van instellingen boven en beneden de 2000 inschrijvingen (derde stratum). In tabel I wordt de verdeling van hbo-instellingen in Nederland weergegeven, uitgesplitst naar regio en omvang.

Tabel I: Aantal hbo-instellingen naar regio en omvang

regio	omvang instelling		totaal (aantal)
	klein (<2000)	groot (>2000)	
perifeer	22	19	41
randstad	9	12	21
totaal (aantal)	31	31	62

Uit de kruistabel (zie tabel I) zijn uit iedere cel 9 hbo-instellingen aselect gekozen zodat iedere cel afdoende in de steekproef is gerepresenteerd. Totaal zijn er dus 36 (9 x 4) hbo-instellingen in het onderzoek betrokken.

Gemiddeld zijn er landelijk 2,7 sectoren per hbo-instelling hetgeen betekent dat 97 (2,7 x 36) sectoren werden getrokken. Vervolgens is uit elke sector één opleiding gekozen. Daarbij is rekening gehouden met de omvang van de inschrijvingen waarbij opleidingen met minder dan 20 studenten niet bij onze steekproeftrekking zijn betrokken. Bij dergelijke kleine opleidingen is de kans dat individuele afspraken worden gemaakt als artefact van de opleidingsgrootte buitengewoon hoog. Als gevolg hiervan zouden de uitkomsten een vertekend beeld van de werkelijke situatie kunnen geven.

In tabel II wordt de uiteindelijke steekproefverdeling over de naar omvang uiteenlopende opleidingen gegeven.

Tabel II: Percentage inschrijvingen per opleiding

opleidingsgrootte:	verdeling in steekproef (%)	verdeling in populatie (%)*
20 t/m 50 studenten	10	22
51 t/m 199 studenten	40	38
200 t/m 499 studenten	25	22
meer dan 500 studenten	25	18

)* Alle percentages zijn afgerond.

Uit iedere sector van de 13 landelijke universiteiten is minimaal één opleiding gekozen waarbij rekening is gehouden met de bovengenoemde verdeling van inschrijvingsgrootte. Er werden 83 universitaire opleidingen geselecteerd en 97 hbo-opleidingen zodat in totaal 180 opleidingen de bruto steekgroep uitmaken.

2.3 Dataverzamelingsprocedure

De gegevens voor dit onderzoek zijn verzameld middels een telefonische enquête en een diepte-interview met de focusgroepen. Met behulp van een CATI-applicatie (Computer Assisted Telephone Interviewing) is per opleiding minimaal één studieadviseur bevraagd. De CATI-applicatie houdt in dat meerdere interviewers vanuit een zelfde gegevensbestand personen kunnen benaderen. Dit heeft als voordeel dat de monitoring van de procedure verbetert en dat er een duidelijk overzicht bestaat over hoeveel van deze personen zijn geïnterviewd.

Niet alle opleidingen binnen hogescholen en universiteiten hebben echter personen met de functie ‘studieadviseur’. Daarom is van tevoren zorgvuldig nagegaan wie het meest betrokken is bij het maken en uitvoeren van individuele onderwijsafspraken bij de verschillende instellingen. Bij sommige instellingen waren het de studentendecanen, bij sommigen de opleidingsmanagers en bij andere hbo’s en universiteiten waren het de

studieloopbaanbegeleiders of opleidingscoördinatoren. In het vervolg zullen we echter, als we van onze respondenten spreken, de woorden ‘studieadviseur’ en ‘opleidingscoördinator’ gebruiken.

2.3.1 Dataverzamelingsprocedure van de survey

Om een eerste beeld te krijgen van de mogelijkheden voor en verschijningsvormen van individuele onderwijsafspraken in het Hoger onderwijs zijn enkele oriënterende gesprekken gevoerd met representanten van universitaire en hoger beroepsopleidingen en met vertegenwoordigers van de studentenorganisaties LSVb/ISO.

Uit deze gesprekken komt de grote diversiteit van mogelijkheden van individuele afspraken naar voren. Duidelijk wordt dat vrije afstudeerrichtingen en combinatie met bestuurswerk veel voorkomen. Verder blijkt uit deze gesprekken al dat de geboden mogelijkheden en de mate waarin individuele afspraken gestimuleerd worden, per opleiding aanzienlijk kan verschillen. Op grond van deze gesprekken is de definitie voor een individuele onderwijsafpraak aangescherpt. Daarnaast blijkt het kwaliteitsbewakingsaspect één van de bijzondere aandachtspunten te zijn. Naast de literatuur hebben deze gesprekken een waardevolle bijdrage geleverd aan de informatie die gebruikt is om de uiteindelijke vragenlijst voor de survey op te stellen.

De studentenorganisaties hebben vooral bezwaren tegen een zwaardere juridisering van de onderwijsafspraken. Het maken van onderwijsafspraken die bindend worden geformuleerd zullen prestaties afdwingbaar maken. De studentenorganisaties vragen zich af of dat gerechtvaardigd is in de praktijk. Volgens hen studeren de meeste studenten efficiënt als ze gemotiveerd zijn. Een goede begeleiding kan een bijdrage zijn om de motivatie van de studenten te bevorderen maar daarvoor hoeft een afspraak niet bindend te zijn. Ten tweede is het studieverloop niet helemaal voorspelbaar voor de studenten. Zelfs als de onderwijsafpraak maar voor één studiejaar van tevoren gedaan wordt kan het gebeuren dat de studenten niet de punten haalt die hij of zij voor ogen had. Daarom is het eerder lastig als de afspraak een bindend contract is. Via de klachtenlijn heeft de LSVB van bovengenoemde problemen bij bindend vastgestelde contracten te horen gekregen.

Voorafgaand aan het onderzoek hebben de geselecteerde studieadviseurs en opleidingscoördinatoren van de hbo-instellingen en de universiteiten een aankondigingsbrief via de e-mail ontvangen. Vervolgens zijn er meestal meerdere pogingen ondernomen een telefonische afspraak met hen te maken over het afnemen van het gestructureerde interview. Het feit dat ruim 42% van de studieadviseurs naast hun adviseursfunctie nog andere taken heeft maakte het in een groot aantal gevallen onmogelijk hen via het directe telefoonnummer bij een eenmalige poging te bereiken. Bovendien werkt maar 15% van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren fulltime in deze functie. Het voorgaande heeft tot een relatief laag responspercentage van 68,3% geleid. In paragraaf 2.4 worden enkele gegevens over de vergelijking van de respons en de non-respons gepresenteerd.

2.3.2 Dataverzamelingsprocedure van de focusgroepen

Na afloop van de telefonische enquête zijn gesprekken met zes ‘focusgroepen’ gevoerd (voor deelnemers zie bijlage 2). In een focusgroep wisselen mensen met verschillende achtergronden van gedachten over het maken, uitvoeren en evalueren van individuele onderwijsafspraken. De deelnemers aan deze focusgroepen werden geselecteerd met behulp van de sneeuwbal methode. Via reeds geïnterviewde opleidingscoördinatoren zijn contacten naar andere studieadviseurs binnen dezelfde instellingen gelegd. Deze studieadviseurs wederom hebben docenten en studenten om medewerking bij het groepsgesprek gevraagd. Per

opleiding is er naar gestreefd één opleidingscoördinator of studieadviseur, twee docenten - zo mogelijk leden van de examencommissie - en twee studenten zitting te laten hebben. Het doel daarvan is om een kwalitatieve analyse te kunnen maken, die op een aantal onderwerpen dieper ingaat dan de schriftelijke enquête.

De via de sneeuwbalmethodiek geselecteerde opleidingen zijn de volgende: de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool Groningen, de Katholieke Universiteit Nijmegen, de Christelijke Hogeschool Windesheim Zwolle, de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Haagse Hogeschool.

Gezien de moeilijke bereikbaarheid van de studieadviseurs of opleidingscoördinatoren is het aantal deelnemers aan de focusgroepen uitgebreid hetgeen betekent dat 56 mensen aan de focusgroepen hebben deelgenomen. De verkregen informatie tijdens de uitgebreide groepsgesprekken is een waardevolle aanvulling op de kwantitatieve gegevens. De resultaten uit deze gesprekken zijn in het vervolg cursief weergegeven.

De interviewleidraad voor de focusgroepen werd gemaakt naar aanleiding van inventarisatie en evaluatie van de kwantitatieve gegevens (zie bijlage 1). De inzichten uit deze analyse maakten een gerichte gespreksvoering mogelijk.

2.4 Respons en representativiteit

De studieadviseurs of opleidingscoördinatoren zijn allen minstens één keer benaderd. In totaal zijn 70% (126) van de geselecteerde 180 studieadviseurs bereikt. Van de personen die bereikt zijn hebben 86 mensen hebben de vragenlijst via de telefoon of via de e-mail beantwoord. Dit duidt op een respons van 68,3%.

Voor de duidelijkheid wijzen we er op dat de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren zijn bevraagd als respondenten van een specifieke opleiding. Waar in het vervolg wordt gesproken van studieadviseurs, opleidingscoördinatoren of respondenten kan dus ook opleiding worden gelezen.

2.4.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

In tabel III zijn enkele sectoren samengevoegd enerzijds op basis van inhoudelijke samenhang en anderzijds vanwege empirische gronden (te geringe celvulling).

In onderstaande tabel zijn ook de sectoren van de universiteiten en de hbo's samengevoegd.

Tabel III: Overzicht van de respons, opgesplitst naar sector

sector	respons per sector (aantal)	respons per sector (%)*
economie	16	19
gedrag & maatschappij/recht/taal & cultuur	25	29
gezondheid	8	9
landbouw/natuur/techniek	17	20
onderwijs	20	24
totaal	86	100

)* Alle percentages zijn afgerond waardoor het totaalpercentage niet altijd op 100% uitkomt.

In de respons is de sector van de gezondheidszorg ondervertegenwoordigd (9 % respons) terwijl de sectoren gedrag & maatschappij, recht en taal & cultuur samengenomen iets oververtegenwoordigd zijn (29%). De respons van de opleidingen uit de sector onderwijs (dat zijn uitsluitend hbo-opleidingen), ligt hoger dan bij andere opleidingen (24%).

Zoals onderstaande tabel IV laat zien hebben grote opleidingen even vaak meegewerkt aan het beantwoorden van de vragenlijst als kleinere opleidingen.

Tabel IV: Overzicht respons opgesplitst naar omvang opleiding

grootte inschrijving	respons (aantal)	respons (%)
1-199 studenten	43	50
200 en meer studenten	43	50
totaal	86	100

Precies de helft van de respondenten (studieadviseurs en opleidingcoördinatoren) begeleidt studenten van een opleidingsgrootte tot 199 studenten en de andere helft begeleidt studenten van opleidingen met meer dan 200 inschrijvingen.

De opleidingen die buiten de randstad liggen hebben de vragenlijst iets vaker beantwoord dan de opleidingen die binnen de randstad zijn gevestigd.

Tabel V: Overzicht van de respons, opgesplitst naar regio

geografische ligging	respons (aantal)	respons (%)*
randstad	39	45
buiten randstad	47	55
totaal	86	100

)* Alle percentages zijn afgerond

Tijdens de steekproeftrekking is rekening gehouden met de geografische ligging van de hbo-instellingen. Zoals eerder is aangegeven, is de geografische ligging van de universiteiten niet van belang geweest omdat alle (13) Nederlandse universiteiten in de steekproef zijn vertegenwoordigd.

De populatie waarop dit onderzoek betrekking heeft, betreft de bekostigde opleidingen voor het hoger onderwijs in Nederland. Uit iedere sector van alle universiteiten is tenminste één opleiding gekozen. Rekening houdend met de omvang en de geografische ligging van de hbo-instellingen is een aselechte steekproef getrokken waarin per grootte en geografische ligging 9 hogescholen zijn vertegenwoordigd (vergelijk tabel I).

De verdeling van alle geselecteerde opleidingen naar de omvang inschrijvingen komt redelijk overeen met de werkelijke verdeling van opleidingen in Nederland. Een serieuze afwijking hier is dat uit de categorie kleine opleidingen (tot en met 50 studenten) slechts 10% is gekozen (zie tabel II).

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de mate waarin individuele onderwijsafspraken worden gemaakt in het hoger onderwijs. Een individuele onderwijsafpraak is hiertoe gedefinieerd als een invulling van het onderwijsprogramma ter grootte van tenminste vier studiepunten, die afwijkt van het reguliere programma. De volgende onderzoeksvragen worden aan de orde gesteld:

- In welke mate worden er onderwijsafspraken gemaakt in het hoger onderwijs?
- Welke inhoud en vormen zijn aan deze onderwijsafspraken te onderscheiden?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen onderwijstype en onderwijssectoren?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen opleidingen binnen en buiten de randstad en naar omvang van de opleidingen?

Daartoe worden verschillende typen afspraken onderscheiden, wordt nagegaan wat de mate van voorkomen is in termen van het bereik van studenten maar ook in omvang van studiepunten. Vervolgens worden kenmerken van de gemaakte afspraken besproken. Daarbij gaat het onder meer om de mate van juridisering van de gemaakte afspraken, de rol die de onderwijs- en examencommissie en het onderwijs- en examenreglement speelt bij het maken van onderwijsafspraken, en de mate waarin studenten op de hoogte zijn van de mogelijkheid tot het maken van individuele onderwijsafspraken.

Er zal in de beschrijving van de resultaten steeds worden onderscheiden naar hbo en wo. Indien dit nadere informatie oplevert zal tevens worden ingegaan op verschillen tussen sectoren, verschillen tussen opleidingen van uiteenlopende grootte, en verschillen tussen opleidingen in en buiten de randstad.

De resultaten uit de telefonische survey worden in dit hoofdstuk nader toegelicht met uitspraken uit de focusgroepen. De resultaten uit de focusgroepgesprekken worden in een afwijkende lay-out weergegeven (cursief).

Dit hoofdstuk wordt evenwel gestart met de inschatting door studieadviseurs en opleidingcoördinatoren van de mogelijke effecten van het maken van onderwijsafspraken op de binding van de student met de opleiding en op de efficiency van het hoger onderwijs. We wijzen erop dat het gebruik van de termen studieadviseurs, opleidingscoördinatoren, respondenten dan wel opleidingen alle verwijzen naar inschattingen op opleidingsniveau.

3.2 Doelstellingen van individuele onderwijsafspraken

Eén van de doelstellingen die kan worden geformuleerd met betrekking tot het aangaan van individuele onderwijsafspraken met studenten betreft het vergroten van de binding tussen student en opleiding. Ongeveer 84% van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren in het hbo en 74% in het wo spreekt de verwachting uit dat individuele afspraken inderdaad de

binding tussen student en opleiding vergroten. Slechts een zeer kleine minderheid in het wo (5%) is het daarmee geheel oneens.

Tabel VI: Stelling: ‘Individuele afspraken bevorderen de binding tussen de opleiding en de student’

Mening van respondenten	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
helemaal mee eens	66	63	65
gedeeltelijk mee eens	18	11	16
gedeeltelijk mee oneens	12	16	13
helemaal mee oneens	4	5	4
weet niet/geen mening	0	5	1
	100	100	100

)* Alle percentages zijn afgerond waardoor het totaalpercentage niet altijd op 100% uitkomt.

De eensgezindheid neemt af indien de stelling luidt: “individuele afspraken bevorderen de efficiëntie van het studieverloop”.

Tabel VII: Stelling: ‘Individuele afspraken bevorderen de efficiëntie van het studieverloop’

mening van respondenten	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
helemaal mee eens	50	32	45
gedeeltelijk mee eens	32	32	32
gedeeltelijk mee oneens	12	21	15
helemaal mee oneens	4	10	6
weet niet/geen mening	2	5	2
	100	100	100

)* Alle percentages zijn afgerond waardoor het totaalpercentage niet altijd op 100% uitkomt.

De helft van de hbo-respondenten kan zich geheel in deze stelling vinden tegen slechts 32% van de studieadviseurs in het wo. Indien we ook de categorie gedeeltelijk mee eens meenemen dan is ruim 80% van de hbo-opleidingen en ruim 60% van de wo-opleidingen van mening dat individuele afspraken de efficiency ten goede kunnen komen. Ruim 20% van de respondenten in het wo is het daarmee oneens.

3.2.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

Over het algemeen wordt binnen iedere sector de stelling dat afspraken de binding van de student met de opleiding vergroten, onderschreven. In de landbouw en technische sectoren is men het zelfs in zeer grote mate eens met deze stelling. Dat de individuele afspraken ook de efficiëntie zullen vergroten, wordt het meest in twijfel getrokken door de respondenten uit de sector economie, terwijl de representanten van de sector onderwijs aan deze stelling het meeste geloof hechten.

Het beeld ten aanzien van de uitwerking van het maken van individuele onderwijsafspraken op de binding van de studenten met de opleiding en op de efficiëntie van het hoger onderwijs is buiten de randstad positiever dan in de randstad.

Ook de omvang van de opleiding is van invloed op het oordeel over de relatie binding en onderwijsafpraak. Naarmate de opleiding groter is wordt vaker verondersteld dat (de mogelijkheid tot) het maken van individuele onderwijsafspraken de binding van de student met de opleiding vergroot.

3.3 Het voorkomen van individuele onderwijsafspraken naar frequentie en aard

In hoeverre komt het maken van onderwijsafspraken nu voor bij opleidingen in het hoger onderwijs en welk soort afspraken worden gemaakt? Dit is de kernvraag die in deze paragraaf wordt beantwoord. Daarbij zal tevens aandacht worden besteed aan verschillen tussen hbo en wo.

Individuele onderwijsafspraken met studenten ten aanzien van het volgen van (of invullen van) vrije afstudeerrichtingen komen bij 25% van de hbo- en ruim de helft van de wo-opleidingen voor (zie tabel VIII). Sommige deelnemers van de focusgroepen beoordelen de type onderwijsafpraak ‘vrije afstudeerrichting’ als volgt.

Over de waarde van vrije doctoraalprogramma's- of vrije afstudeerrichtingen wordt verschillend gedacht. De deelnemers van de focusgroepen merkten op dat met name bij de economische opleidingen in zowel het hbo als wo de vrije richtingen meer als vangnet fungeren dan als uiting van een specifiek, bewust individueel opgezet programma. De vrije keuze voor een afstudeerrichting wordt soms gebruikt om studenten die een bepaald vak niet kunnen halen via een aangepast programma toch naar het eindexamen te leiden. Deze praktijk komt enerzijds voort uit zorg voor de individuele student maar wordt zeker ook bevorderd door de gehanteerde systematiek van output financiering.

Onderstaande tabel geeft per type onderwijsafpraak uitsluitsel over het percentage opleidingen dat daarvan gebruik maakt. Afspraken over de individuele invulling van een duaal traject vinden in het hbo veelvuldig plaats (bij meer dan 60% van de opleidingen) terwijl duale trajecten en dus afspraken daarover met studenten in het wo slechts sporadisch voorkomen (13%).

Tabel VIII: Percentage opleidingen dat gebruik maakt van de verschillende typen onderwijsafspraken

type onderwijsafpraak	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
vrije afstudeerrichtingen	24	57	34
duale opleidingen	61	13	46
combinatie met topsport	41	70	50
combinatie met bestuursactiviteiten	50	48	49
stage buiten regulier programma	50	41	47
onderdelen in andere stad	44	74	53
onderdelen aan andere opleiding	44	52	47
studieonderdelen in ander land	66	73	68
bijzonder begaafde studenten	20	32	24
buitenlandse studenten	52	71	58
flexibele tijdstippen van instroom	56	43	52
tempodifferentiatie	72	57	68
vrijstelling door relevante vooropleiding	90	86	89

Afspraken met studenten over het combineren van de studie met (top-)sport is daarentegen bij zeven op de tien studieadviseurs in het wo aan de orde. In het hbo geven vier op de tien respondenten aan dat zij individuele afspraken maken over het combineren van de studie met topsportactiviteiten.

Het combineren van bestuursactiviteiten met de studie leidt bij de helft van de opleidingen in zowel hbo als wo tot op het individu toegespitste regelingen.

Individuele onderwijsafspraken over het volgen van stages buiten het reguliere studieprogramma om komen bij hbo-opleidingen (50%) iets vaker voor dan bij wo-opleidingen (40%).

Er worden in wo-opleidingen vaker individuele afspraken gemaakt over het volgen van studieonderdelen in een andere stad (ruim 70%) dan in hbo-opleidingen (ruim 40%). Het volgen door studenten van een (deel van een) andere opleiding vereist voor de helft van de wo-opleidingen een individuele regeling tegen vier op de tien opleidingen in het hbo.

Het volgen van studieonderdelen in het buitenland vereist in zowel hbo als wo zeer frequent het maken van een individuele regeling. Ongeveer 70% van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren geeft aan hiermee geconfronteerd te worden.

In het hbo wordt in twee van de tien en in het wo in drie van de tien opleidingen gewerkt met specifieke onderwijsafspraken aangaande studieinhoud en planning van hoogbegaafde studenten.

De helft van de hbo-opleidingen en ongeveer drievierde van de opleidingen in het wo maakt individuele onderwijsafspraken met buitenlandse studenten die een (onderdeel van de) studie in Nederland wensen te volgen. Een studieadviseur van de Rijksuniversiteit Groningen geeft het volgende voorbeeld.

Een voorbeeld van de toenemende internationalisering van het onderwijs is de opleiding International Economics and Business aan de Rijksuniversiteit Groningen. Deze opleiding trekt naast Nederlandse studenten een behoorlijk aantal buitenlandse studenten. Met al deze studenten met buitenlandse diploma's worden in feite individuele afspraken gemaakt, al volgen zij daarnaast het merendeel van het reguliere programma IE&B.

Het kunnen kiezen van flexibele instroommomenten leidt bij opleidingen in het hbo (56%) vaker tot individuele onderwijsafspraken dan het wo (43%). Dit geldt ook voor het toepassen van tempodifferentiatie, dat wil zeggen het vooraf plannen om sneller dan wel langzamer door het studieprogramma te gaan (hbo: ruim 70%; wo minder dan 60%).

Afspraken met individuele studenten over vrijstellingen vanwege elders gevolgde studie (onderdelen) komen bij negen van de tien opleidingen in het wo voor. Uit de focusgroepsprekken kunnen we concluderen dat:

Studenten met een bepaalde vooropleiding in de meeste gevallen vrijstelling voor een aantal onderwijsmodulen krijgen. Bovendien worden afspraken over het tijdstip van instroom en over de (mate van) tempodifferentiatie gemaakt.

Tempodifferentiatie hangt echter nauw samen met de onderwijsafpraak 'vrijstellingen' en de afspraken met begaafde studenten. Vooral in het hbo zien we verkorte programma's voor studenten met een VWO of aansluitend mbo-diploma. Dit wordt onder andere aangeboden bij de Hanzehogeschool Groningen. Voorwaarde is wel dat er een substantiële groep in dat programma instroomt, om het personeeltechnisch en financieel haalbaar te maken.

Sommige instellingen maken individuele onderwijsafspraken met studenten die achterstand tijdens hun studie oplopen. Veel individuele afspraken die gemaakt worden, vallen onder wat het 'zorgtraject' genoemd kan worden. Zo maakt de opleiding Maatschappelijke Dienstverlening van de sector gezondheidszorg afspraken met studenten die achterstand tijdens hun studie oplopen. De Haagse Hogeschool heeft een studentenpsycholoog in dienst die naar de persoonlijke oorzaken van achterstand kijkt. De Hanzehogeschool geeft aan dat een aangepast programma voor deze doelgroep wordt opgezet. Hetzelfde doet de opleiding Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit. Ook aan de Rijksuniversiteit Groningen bestaan bij de grote opleidingen extra hulpprogramma's voor studenten met studieachterstand.

Een aangepast programma van andere orde heeft de opleiding van de economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het mr.drs.-programma combineert de studie rechten en economie. Er worden individuele afspraken gemaakt over het heen en weer erkennen en ruilen van onderwijsmodules.

Afgezien van de vraag in welke mate bepaalde individuele onderwijsafspraken door opleidingen worden gemaakt is het van belang een indruk te verkrijgen van de aantallen studenten waar het dan om gaat. In tabel IX zijn de gemiddelde aantallen onderwijsafspraken aangegeven die per jaar per opleiding worden gemaakt.

Tabel IX: Gemiddeld aantal gemaakte onderwijsafspraken naar type per jaar

type onderwijsafpraak	hbo-opleidingen	wo-opleidingen	totaal opleidingen
vrije afstudeerrichtingen	48	14	29
duale opleidingen	27	2	25
combinatie met topsport	6	2	4
combinatie met bestuursactiviteiten	6	6	6
stage buiten regulier programma	11	14	12
onderdelen in andere stad	7	11	8
onderdelen aan andere opleiding	20	92	42
studieonderdelen in ander land	22	32	25
bijzonder begaafde studenten	7	7	7
buitenlandse studenten	18	19	19
flexibele tijdstippen van instroom	20	4	17
tempodifferentiatie	30	11	25
vrijstelling door relevante vooropleiding	40	53	44

Over het geheel beschouwd blijkt dat indien er afspraken worden gemaakt de afspraken van het type: vrijstellingen, studieonderdelen aan andere opleiding, vrije afstudeerrichting, duale trajecten, opleiding in ander land en tempodifferentiatie, op de meeste studenten betrekking hebben. Afspraken over de combinatie van studie en topsport komen ook regelmatig voor maar hebben veelal slechts betrekking op een enkele student.

Terwijl in het hbo de afspraken over het volgen van vrije afstudeerrichtingen op relatief veel studenten betrekking hebben, geldt dit in het wo indien afspraken worden gemaakt over het volgen van studieonderdelen aan andere opleidingen.

Er is nagegaan op hoeveel studiepunten de verschillende typen onderwijsafspraken per jaar gemiddeld betrekking hebben (zie tabel X).

Tabel X: Gemiddelde grootte (in studiepunten) van de verschillende onderwijsafspraken per jaar

type onderwijsafpraak	hbo-opleidingen	wo-opleidingen	totaal opleidingen
vrije afstudeerrichtingen	12	31	24
duale opleidingen	42	63	44
combinatie met topsport	11	2	7
combinatie met bestuursactiviteiten	7	26	11
stage buiten regulier programma	15	12	14
onderdelen in andere stad	13	9	12
onderdelen aan andere opleiding	7	9	8
studieonderdelen in ander land	19	18	19
bijzonder begaafde studenten	15	12	13
buitenlandse studenten	20	30	24
flexibele tijdstippen van instroom	24	9	22
tempodifferentiatie	17	9	15
vrijstelling door relevante vooropleiding	25	45	32

Bezien naar het aantal studiepunten springen de afspraken ten aanzien van de vrijstellingen en de duale trajecten eruit. Indien er afspraken worden gemaakt heeft dit type vaak betrekking op relatief veel studiepunten, dus een substantieel deel van het studieprogramma.

3.3.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

Er doen zich aanzienlijke verschillen voor tussen sectoren in de mate waarin individuele onderwijsafspraken worden gemaakt. Algemeen kan worden gesteld dat relatief gezien in de opleidingen van de landbouw/technische sectoren de meeste individuele afspraken worden gemaakt. In de gezondheidssector lijkt de mate van individualisering slechts in geringe mate te zijn doorgezet.

Per onderwijsafpraak bezien valt op dat individuele afspraken over het volgen van vrije afstudeerrichtingen vooral in de landbouw en technische sectoren voorkomen terwijl deze in de onderwijssector nauwelijks opgang doen. Aangaande duale trajecten zijn individuele afspraken in de onderwijssector weer aan de orde van de dag, terwijl deze in de gezondheidssector en in de economische sector significant minder voorkomen. De gezondheidssector kenmerkt zich evenwel door regelmatige individuele afspraken over de combinatie van topsport en studie. Dit type afspraken is voor de gezondheidssector de uitzondering op de regel van relatief weinig individuele onderwijsafspraken. In de sectoren gedrag/maatschappij en taal/cultuur worden relatief zeer frequent afspraken gemaakt over het volgen van studieonderdelen in het buitenland. In de landbouw en technische sectoren worden relatief veel individuele afspraken gemaakt met buitenlandse studenten die aan de betreffende opleidingen een (deel van hun) studie willen volgen.

In de sector taal- en cultuur zoals in de sector techniek hebben sommige opleidingen de individuele onderwijsafspraken ver doorgevoerd zoals bijvoorbeeld de kunst- en muziekopleidingen zoals we uit de gesprekken met de deelnemers van de focusgroepen kunnen samenvatten.

De opleiding Kunsten en Vormgeving aan de Gerrit Rietveld Academie heeft bijna geen regulier programma maar individuele modules die qua inhoud en volorde op de vaardigheden van de student inspelen. De studenten worden als het ware

allemaal individueel begeleid. Alleen in het eerste jaar is het onderwijs groepsgewijs. Op bijna gelijke manier is het onderwijs bij de opleiding voor Getuigschrift Muziekonderwijs georganiseerd. De studenten maken individuele afspraken over hun studievoortgang naar gelang zij met hun eigen muziekinstrument vorderen. Individuele afspraken zijn aan de orde van de dag omdat men vaak bij bepaalde docenten (in het binnen- en buitenland) les wil hebben. Dit mechanisme werkt ook bij de opleiding Bouwkunde waar sommige studenten van bepaalde architecten les willen krijgen.

Ook indien we onderscheiden naar opleidingen in en buiten de randstad constateren we enkele verschillen. In de randstad worden vaker afspraken gemaakt over het volgen van studieonderdelen in een andere stad en het volgen van onderdelen aan een andere opleiding en over het kiezen van flexibele momenten van instroom. Buiten de randstad komen afspraken over stages buiten het reguliere programma en tempodifferentiatie vaker voor.

Tenslotte zien we enkele verschillen afhankelijk van de omvang van de opleiding. Binnen relatief grote opleidingen (minimaal 200 studenten) worden vaker afspraken gemaakt over het volgen van vrije afstudeerrichtingen en het volgen van onderdelen in een andere stad. Kleinere opleidingen kenmerken zich door afspraken over het volgen van studieonderdelen elders in het land en door afspraken over het combineren van bestuurswerk en de studie.

3.4 Kenmerken van individuele onderwijsafspraken

De mate waarin individuele onderwijsafspraken de vorm aannemen van een schriftelijk contract is een belangrijk issue in de discussie over de mate van juridisering van de relatie tussen student en opleiding/instelling in het wo en de vermeende gevolgen daarvan. En doet zich in de mate waarin onderwijsafspraken in een juridisch correct contract worden vormgegeven een groot verschil voor tussen hbo en wo. Terwijl de helft van de opleidingen in het hbo de individuele onderwijsafspraken in een juridisch contract vastlegt gebeurt dit zelden tot nooit in het wo.

Tabel XI: Percentage individuele onderwijsafspraken dat de vorm aanneemt van een juridisch contract naar onderwijstype

Aantal typen afspraken waarvoor een juridisch contract gemaakt is	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
0	54	96	67
1	24	4	18
2	10	0	7
> 2	12	0	8
totaal	100	100	100

Zonder rekening te houden met het type onderwijsafpraak wordt vastgesteld dat in het wo ruim 4% van de opleidingen een enkele keer een onderwijsafpraak in een juridisch geldig geacht contract vastgelegd wordt. In het hbo worden afspraken bijna door de helft van de opleidingen juridisch vastgesteld (46%). Dit gebeurt in een kwart van de gevallen ten aanzien

van één type onderwijsafpraak. In ruim 20% van de hbo-opleidingen worden meerdere individuele onderwijsafspraken vastgelegd.

In tegenstelling tot de bovengenoemde cijfers komt in de gesprekken met de studieadviseurs van de focusgroepen een ander beeld naar voren

Bij de deelnemers aan de focusgroepen komt een strikt juridisch contract er meestal niet aan te pas. Het niet nakomen van een schriftelijke afspraak laat zich soms moeilijk sanctioneren. Het niet toekennen van studiepunten komt voor, maar met het niet toekennen van een diploma snijdt een opleiding zichzelf in de vingers. De opleiding accountancy aan de Hanzehogeschool heeft voor dit probleem een gedeeltelijke oplossing gevonden. Wanneer een student niet slaagt voor een landelijk examen, wordt uiteindelijk een diploma verstrekt met daarop de aantekening dat bepaalde onderdelen niet zijn behaald.

3.4.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

In een vergelijking naar sectoren blijkt, dat met name in de onderwijssector de individuele onderwijsafspraken vaak worden vastgelegd in een (juridisch) contract. Dit zou erop kunnen wijzen dat binnen de onderwijssector de onderwijsafspraken in hogere mate ‘geformaliseerd’ zijn dan in andere onderwijssectoren. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat het onderwijs traditioneel sterk verweven is met de oefening in de praktijk en dat de instellingen daarmee rekening houden. Een dergelijke constructie wordt daarentegen zelden gekozen in de sociale sector (gedrag en maatschappij, taal en cultuur). Het vastleggen van afspraken in een contract komt in de randstad vaker voor dan buiten de randstad en ook constateren we dat binnen kleinere opleidingen minder vaak naar het middel van het juridisch contract wordt gegrepen dan in de relatief grote opleidingen. De studieadviseurs van de kleinere opleidingen staan dicht bij de student en kunnen daardoor wellicht de invulling van de afspraken op een vrij directe en mondelinge wijze nagaan.

3.4.2 Juridisch contract en type onderwijsafpraak

De hbo-opleidingen leggen individuele onderwijsafspraken met name vast in een juridisch contract waar het gaat om afspraken over het volgen van duale trajecten, stages, studieonderdelen bij andere opleidingen en het toepassen van tempodifferentiatie in de studie. Ook afspraken met buitenlandse studenten komen in het hbo veelvuldig voor.

Indien er contracten met individuele studenten worden afgesloten doet zich de vraag voor in hoeverre het vervolgens voor de studenten mogelijk is om in een later stadium hier wijzigingen in aan te brengen. De representanten van de hbo-opleidingen stellen dat dit in de meerderheid van de gevallen mogelijk is. Slechts 10% van hen stelt dat van eenmaal afgesloten contracten niet meer kan worden afgeweken.

De opleidingscoördinatoren en de studieadviseurs die deel uitmaakten van de focusgroepen bevestigen deze uitkomst.

Zo strikt als het woord contract doet vermoeden, is een onderwijsafpraak overigens bijna nooit. Hoewel – zeker op hbo-niveau – afspraken niet zelden schriftelijk worden vastgelegd, bestaat er vrijwel altijd de mogelijkheid om het contract te wijzigen. De angst van enkele studenten aan de Erasmus Universiteit voor verstijving van het onderwijs, is daarom ongegrond. Wanneer een student

zijn punten niet haalt, helpt overreding bovendien meer dan het zwaaien met een contract, zo is de ervaring van een studieadviseur werktuigbouwkunde aan de Hanzehogeschool. “Zo’n leerling wordt een zorgtraject. Niet de juridisering is het grote probleem, maar de financiering.” De opleiding bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit heeft zelfs een team van ‘tempomakers’. Dit team probeert studenten die problemen hebben met hun scriptie, weer actief bij hun studie te betrekken. Formele regelingen worden niet getroffen.

3.4.3 De rol van de Onderwijs- en Examencommissie (OEC)

In 80% van de opleidingen is het afsluiten van een contract geen aangelegenheid die tussen studieadviseur of docent en student kan worden afgewikkeld maar speelt daarbij het oordeel van de opleidings- en examencommissie (OEC) een rol. Deze OEC is met name betrokken bij afspraken over duale trajecten, combinatie met topsport, bestuurs- en stage-activiteiten, het volgen van studieonderdelen elders, flexibele instroom en tempodifferentiatie en vrijstellingen.

Tabel XIII: Percentage van de opleidingen die de verschillende typen onderwijsafspraken regelen via de examencommissie

type onderwijsafpraak	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
vrije afstudeerrichtingen	64	62	63
duale opleidingen	66	75	67
combinatie met topsport	61	69	64
combinatie met bestuursactiviteiten	68	56	65
stage buiten regulier programma	72	67	71
onderdelen in andere stad	64	71	67
onderdelen aan andere opleiding	70	50	64
studieonderdelen in ander land	74	69	72
bijzonder begaafde studenten	29	38	32
buitenlandse studenten	62	53	59
flexibele tijdstippen van instroom	74	56	69
tempodifferentiatie	68	46	62
vrijstelling door relevante vooropleiding	71	71	71

)* Alle percentages zijn afgerond

Bij het maken van individuele onderwijsafspraken speelt de onderwijs- en examencommissie een belangrijke rol. Over het geheel genomen stelt slechts 15% van de opleidingen dat het maken van dergelijke afspraken los van de OEC kan geschieden. Dit percentage ligt in het wo (met 30%) veel hoger dan in het hbo (8%).

Ten aanzien van bijna alle typen afspraken stelt tussen de 60% en 70% van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren dat instemming van de OEC benodigd is. Alleen daar waar het gaat om afspraken met hoogbegaafde studenten wordt in veel mindere mate de OEC betrokken. In het wo zijn individuele afspraken aangaande tempodifferentiatie minder een zaak voor de OEC dan in het hbo.

Een voorbeeld uit de praktijk geeft een studieadviseur van de Christelijke Hogeschool Windesheim.

Een voorbeeld van het traject dat een individuele onderwijsafpraak aflegt, wordt geïllustreerd door de opleidingsdirecteur van de opleiding Hogere Informatica van de Christelijke Hogeschool Windesheim. De opleiding Hogere Informatica bevindt zich wat dat betreft al in een vergevorderd stadium. Naast zes verplichte blokken van tien weken moet de student twintig competenties zien te verwerven. Bij de invulling daarvan geniet hij een grote mate van vrijheid. “We hebben geen enge eindtermen meer,” zegt opleidingsdirecteur Ineke van der Wal. Een student schrijft elk half jaar een Persoonlijk Ontwikkelingsplan (POP), met daarin zijn studieplannen voor het komende semester. Elke student heeft een persoonlijke coach, met wie hij zijn POP bespreekt. Het plan gaat vervolgens door naar de onderwijsbeheerder, een expert en de examencommissie. Deze schijven beoordelen de uitvoerbaarheid en eventuele strijdigheid met de regelgeving. Voor het bijhouden van de ontwikkeling die de student doormaakt, wordt gebruik gemaakt van digitale groeiportfolio's. Voor zover de competenties buiten de faculteit behaald moeten worden, hetgeen het geval is bij de helft van de studenten, wordt daarnaast de kwaliteit ingeschat. Na goedkeuring bespreekt de student elke twee weken met zijn coach de vorderingen.

Er is tevens nagegaan of en welk type onderwijsafspraken expliciet zijn opgenomen in het Onderwijs- en Examenreglement (OER). Het merendeel van de opleidingen in het hbo stelt dat alle afspraken in het OER zijn opgenomen met uitzondering van de afspraken rondom hoogbegaafde studenten. Dat laatste geldt ook in het wo maar daar zijn afspraken over de gehele linie minder vaak opgenomen in het OER. Ten aanzien van individuele regelingen voor studenten die topsport met de studie willen combineren, het volgen van extra stages, het volgen van studieonderdelen aan andere opleidingen, vormen van tempodifferentiatie en, zoals al gememoreerd, regelingen voor hoogbegaafde studenten wordt in het wo veelal niets vastgelegd in het OER.

Onderstaande tabel laat zien hoeveel afspraken opgenomen zijn in het Onderwijs- en Examenreglement (percentages).

Tabel XIV: Percentage van de opleidingen die de verschillende typen onderwijsafspraken opnemen in het examenreglement (OER)

type onderwijsafpraak	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
vrije afstudeerrichtingen	73	42	57
duale opleidingen	66	67	66
combinatie met topsport	57	31	46
combinatie met bestuursactiviteiten	63	30	53
stage buiten regulier programma	58	10	44
onderdelen in andere stad	70	25	50
onderdelen aan andere opleiding	62	17	46
studieonderdelen in ander land	61	35	52
bijzonder begaafde studenten	9	13	11
buitenlandse studenten	52	28	42
flexibele tijdstippen van	61	36	53

instroom			
tempodifferentiatie	56	23	47
vrijstelling door relevante vooropleiding	60	37	53

)* Alle percentages zijn afgerond.

De opleidingen in het hbo regelen veelal ook het aantal te behalen studiepunten in de individuele onderwijsafpraak. Slechts aangaande de afspraken met hoogbegaafde studenten en in mindere mate waar het gaat om de combinatie van topsport met de studie leggen zij dit niet vast. In het wo worden de te behalen studiepunten in de regel niet vastgelegd met uitzondering van de individuele onderwijsafspraken die worden gemaakt rond het volgen van een duaal traject. In dit (overigens in het wo slechts zelden voorkomende) geval vormen de studiepunten een integraal onderdeel van de afspraak.

3.5 Kennis over en behoeften van studenten aan individuele onderwijsafspraken

In welke mate zijn de studenten op de hoogte van de mogelijkheid tot het maken van individuele onderwijsafspraken? Studieadviseurs en opleidingscoördinatoren schatten dat een kwart van de studenten niet op de hoogte is van deze mogelijkheid. Dit ligt evenwel in het wo naar schatting op bijna de helft van de studenten terwijl slechts ruim 10% van de hbo-studenten niet op de hoogte zou zijn van de mogelijkheid tot het maken van individuele afspraken.

3.5.1 Behoefte van studenten aan individuele afspraken

De deelnemers van de focusgroepen hebben de volgende meningen geuit over de behoefte aan individuele onderwijsafspraken.

Hoewel de vraag naar individuele onderwijsafspraken inhoudelijk nogal uiteenloopt, is deze niet altijd even groot. De meeste studenten kiezen toch voor het reguliere programma. Deze tendens wordt, zo is de algemene gedachte, niet in de laatste plaats ingegeven door tijdsdruk. Veel studenten moeten een bijbaantje nemen om hun studie te bekostigen. "Een groot aantal studenten volgt een duale studie in een niet-duaal systeem. Uit zichzelf zullen ze dan minder snel initiatieven ontplooiën," meent een studieadviseur bedrijfskunde. Studenten economie aan de RUG kunnen zich hierbij aansluiten. "Ik ging er altijd vanuit dat je na het reguliere programma wel een goede academicus zou zijn. Er wordt totaal niet gehamerd op de meerwaarde van een afwijkend programma." Algemeen vormende vakken (de verplichting binnen de Rijksuniversiteit Groningen om een minimaal aantal studiepunten buiten de eigen opleiding te verwerven) vinden ze "een verplicht nummer" en "niet uitdagend genoeg".

Daarentegen blijkt ook dat bij veel opleidingen voldoende vrije keuzeruimte binnen het reguliere programma is opgenomen. Bij de Katholieke Universiteit Nijmegen heeft de opleiding Bedrijfswetenschappen bijvoorbeeld zoveel ruimte in het programma voor activiteiten in het buitenland of bij andere instellingen dat er door de studenten geen behoefte gevoeld wordt om een individuele onderwijsafpraak te maken die buiten het programma valt.

Bij de studenten die aan de focusgroepen deelnamen kon niet duidelijk een algemeen beeld over de behoefte aan individuele onderwijsafspraken ontwaard worden.

Enerzijds lijken met name de universitaire opleidingen voldoende te voorzien in mogelijkheden om eigen keuzes te maken en invulling te geven aan het opleidingprogramma binnen de reguliere kaders. De benodigde flexibiliteit wordt tot op dit moment op meer informele basis naar tevredenheid vorm gegeven. Het beeld binnen het hbo is iets diffuser. Een opleiding als Hogere Informatica aan de Christelijke Hogeschool Windesheim met een vrij individueel, vraaggestuurd programma wordt door de studenten zeer gewaardeerd. Studenten van deze opleiding zouden in een meer vaststaand programma zeker een beroep doen op individuele afspraken, omdat zij de praktijk ervan nu kennen. Bij studenten van andere opleidingen wordt dit minder expliciet genoemd. Zij zouden wellicht iets meer vrije keuzeruimte willen, maar of dit nu geformaliseerd zou moeten worden in individuele onderwijsafspraken is niet duidelijk. Zo blijken de studenten Communicatiewetenschappen van de Christelijke Hogeschool Windesheim al heel tevreden als zij in hun derde en vierde jaar een paar hogeschoolbrede keuzevakken kunnen gaan doen, zoals nu binnen die hogeschool wordt voorgesteld.

De leden van de focusgroep van de Haagse Hogeschool veronderstellen dat de behoefte van studenten naar een meer vrijere indeling van de studie niet zal toenemen, temeer daar de tendens is dat studenten zich teveel op (bij)baantjes richten.

Individuele onderwijsafspraken hebben in beginsel betrekking op het gehele studieprogramma. Uitzonderingen op deze regel zijn vooral afspraken betreffende het volgen van vrije afstudeerrichtingen, duale trajecten, extra stages en studieonderdelen van andere opleidingen die voornamelijk in de doctoraal- of hoofdfase van de studie zijn toegestaan.

3.6 Conclusie

De verwachting dat individuele onderwijsafspraken de binding tussen opleiding en student zal vergroten leeft breed in het hoger onderwijs. Over de veronderstelling dat dergelijke afspraken ook de efficiency zullen vergroten, zijn de meningen meer verdeeld. Individuele onderwijsafspraken zijn in het wo beduidend minder gebruikelijk dan in het hbo. Individuele onderwijsafspraken hebben in het wo vooral betrekking op verstrekte vrijstellingen en elders (bij een instelling in een andere plaats dan wel in het buitenland) gevolgde studieonderdelen. In het hbo wordt hetzelfde patroon gevolgd met als belangrijke uitzondering de veelvuldig voorkomende individuele afspraken over het volgen van een duaal traject.

In de landbouw/technische sectoren worden relatief de meeste individuele afspraken gemaakt, terwijl dit in de gezondheidssector nog slechts in geringe mate voorkomt.

De opleidingen in het wo leggen slechts zelden een onderwijsafpraak vast in een juridisch geldig geacht contract, terwijl in het hbo door de helft van de opleidingen afspraken juridisch vastgesteld worden.

In de onderwijssector worden de individuele onderwijsafspraken relatief vaak vastgelegd in een (juridisch) contract.

Slechts 15% van de opleidingen stelt dat het maken van dergelijke afspraken los van de OEC kan geschieden. Dit percentage ligt in het wo veel hoger dan in het hbo.

4.1 Inleiding

De volgende onderzoeksvraag die zal worden beantwoord luidt:

- Welke belemmeringen worden ervaren, zowel organisatorisch als juridisch?

Indien we aannemen dat individuele onderwijsafspraken een belang dienen in het functioneren van het hoger onderwijs dan is de vraag naar de eventuele belemmeringen voor het maken van goede afspraken opportuun. Er zijn op basis van de literatuurverkenning en oriënterende gesprekken vijf mogelijke belemmeringen onderscheiden.

De informatieverstrekking over de mogelijkheden voor individuele onderwijsafspraken zowel naar studenten toe als ook bij studieadviseurs/ studiecoördinatoren is niet altijd optimaal.

Indien studenten niet weten welke mogelijkheden er zijn op het terrein van individuele onderwijsafspraken, kunnen zij daar ook geen aanspraak op maken. Een tweede belemmering kan liggen in de benodigde tijdsinvestering. Het maken van individuele afspraken doet een groot beroep op de tijd van bijvoorbeeld de studieadviseurs van een opleiding. Daarnaast kan het zijn dat studenten niet of onvoldoende medewerking krijgen van de opleiding om tot individuele onderwijsafspraken te komen. Een vierde belemmering kan liggen in de sfeer van de wet- en regelgeving. De laatste groep belemmeringen die in het onderzoek onderscheiden zijn, ligt in de sfeer van de aanwezige en benodigde faciliteiten.

4.2 Belemmeringen

Er is ten aanzien van vijf belemmeringen nagegaan in hoeverre zij daadwerkelijk een rol spelen in het hoger onderwijs. Dit betreft: een gebrekkige informatievoorziening, de tijdsinvestering die met het maken van individuele onderwijsafspraken gepaard gaat, de medewerking die de student krijgt, juridische belemmeringen, aanwezige faciliteiten.

Ten eerste is nagegaan in welke mate een gebrekkige informatieverstrekking over de mogelijkheid tot het maken van afspraken een belemmering vormt. Bijna 70% van de respondenten in zowel hbo als wo is het met deze stelling eens. Opvallend zijn overigens de uiteenlopende oordelen in het hbo. Terwijl ruim 50% van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren het volledig eens zijn met deze stelling is er ook een groep van ruim 20% die het geheel oneens is met dezelfde stelling.

Vervolgens is de stelling voorgelegd dat het maken van individuele onderwijsafspraken een dermate grote tijdsinvestering vergt, dat niet iedereen die dat zou willen ook daadwerkelijk een individuele onderwijsafpraak maakt. Bijna de helft van de wo-respondenten en bijna 40% van de hbo-respondenten zijn het (geheel) eens met deze stelling. Met andere woorden: de meningen van de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren zijn hierover zeer verdeeld.

Uit de focusgroepen kwamen de organisatorische belemmeringen bij het maken van individuele onderwijsafspraken duidelijk naar voren. “Wanneer iedereen een individueel programma zou gaan volgen, zijn de administratieve en logistieke problemen niet te overzien,” stelt een studieadviseur bedrijfskunde. Het zijn met name de grotere studies die veel afwijkende programma’s als zeer problematisch beschouwen. Kortom: vraag en aanbod zijn over het algemeen goed op elkaar afgestemd, maar meer vraag zou onherroepelijk tot grote moeilijkheden leiden.

Ook bij de opleiding Hogere Informatica waar men veel met individuele afspraken werkt, wordt de claim die op de organisatie wordt gelegd als zwaar ervaren. Zonder een relatief groot deel niet-onderwijzend personeel zou het vraaggestuurd onderwijs niet zijn te realiseren.

Als derde stelling is geponereerd dat “een student die een individuele onderwijsafpraak wil maken vanuit de opleiding voldoende medewerking krijgt”. De studieadviseurs en opleidingscoördinatoren (die deels verantwoordelijk zijn voor deze medewerking) zijn het voor nagenoeg 100% eens met deze uitspraak.

Ten vierde is de stelling voorgelegd die luidde als volgt: “juridische belemmeringen leiden ertoe, dat niet iedereen die dat zou willen, ook daadwerkelijk een individuele onderwijsafpraak maakt”. In het wo is nagenoeg niemand het met deze uitspraak eens. De respondenten in het hbo zijn het voor bijna 10% geheel eens en voor nog eens 13% gedeeltelijk eens met deze stelling.

Tenslotte is nagegaan in hoeverre de faciliteiten die ter beschikking staan voldoende zijn om het maken van individuele onderwijsafspraken soepel te laten verlopen. Bijna 60% van de respondenten in zowel hbo als wo achten de faciliteiten onvoldoende. Het gaat hierbij met name om voldoende menskracht en middelen. Naast extra taakverzwaring voor bijvoorbeeld de studieadviseur, is een groter beroep op administratieve ondersteuning te voorzien indien het aantal individuele onderwijsafspraken toeneemt.

Tabel XV: Door studieadviseurs waargenomen belemmeringen bij het maken van onderwijsafspraken (percentages ‘helemaal mee eens’)

	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)*
gebrekkige informatie	67	68
tijdsinvestering	38	47
onvoldoende medewerking voor student	6	0
wetgeving	22	6
onvoldoende faciliteiten	20	26

)* Alle percentages zijn afgerond

Bij de opleiding Communicatie wordt de volgende belemmering gesignaleerd. Studenten werken daar gedurende de opleiding in vaste onderwijsgroepen. Indien veel onderwijs op individuele afspraak wordt geregeld, komt dit principe in gevaar. Op dit moment blijkt dit al bij studenten die vaak op grond van persoonlijke situatie een meer aangepast programma volgen: zij komen enerzijds buiten de onderwijsgroep te staan, anderzijds kan de onderwijsgroep vaak niet voldoende beroep op de betreffende student doen, omdat deze ook andere verplichtingen heeft.

Bij de vraag naar voorbeelden van wettelijke belemmeringen voor het maken van individuele afspraken in het hoger onderwijs zwenen de meeste deelnemers aan de focusgroepen. Als mogelijke belemmering is de beperkte geldigheidsduur van diploma's genoemd waardoor iemand in voorkomende gevallen niet op latere leeftijd kan doorstuderen. Meermalen werd bij de behandeling van dit thema de outputfinanciering als oorzaak aan de orde gesteld. Deze wijze van financieren voorkomt dat opleidingen hun studenten al te hard aanpakken op het niet nakomen van afspraken.

Daar waar sprake is van onvoldoende faciliteiten wordt door de deelnemers aan de focusgroepen nagenoeg altijd verwezen naar onvoldoende mankracht en gebrek aan financiële middelen.

4.2.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

Het oordeel over de stellingen loopt enigermate uiteen naar sectoren. De respondenten uit de sector onderwijs vallen op doordat zij het relatief vaak (17%) geheel eens zijn met de stelling dat het maken van afspraken wordt belemmerd door wetgeving.

De opleidingen in de randstad zien meer belemmeringen optreden voor het kunnen maken van individuele afspraken door gebrekkige informatievoorziening en door de benodigde tijdsinvestering in vergelijking tot de opleidingen buiten de randstad. Een laatste verschil komt boven tafel daar waar de niet-randstad opleidingen vaker (23% versus 13%) een belemmering zien voor het maken van afspraken in de vigerende wetgeving.

De representanten van de kleinere opleidingen zijn het vaker eens met de stelling dat wetgeving het maken van individuele afspraken belemmert dan de grotere opleidingen.

4.3 Conclusie

Gebrekkige informatie over het kunnen maken van individuele onderwijsafspraken lijkt naar het oordeel van studieadviseurs en opleidingscoördinatoren de belangrijkste reden voor het niet gebruiken van deze mogelijkheid. Binnen het hbo wordt de wetgeving nogal eens als een belemmering gezien voor het kunnen aangaan van individuele onderwijsafspraken. Hoewel het ook hier een minderheid betreft, valt de sector onderwijs hierbij op als groep van opleidingen, die de wetgeving als belemmering ziet.

Begeleiding en ondersteuning bij het maken van individuele onderwijsafspraken

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de volgende onderzoeksvraag worden beantwoord:

- Is er behoefte aan ondersteuning bij het realiseren van individuele arrangementen? Zo ja, bij wie (studieadviseurs, docenten, studenten). Aan wat voor soort ondersteuning bestaat behoefte?

Daartoe wordt ingegaan op een aantal deelvragen. Onder andere wordt gekeken in welke mate er ondersteuning wordt geboden bij bijvoorbeeld het maken en uitvoeren van individuele onderwijsafspraken, wat de daadwerkelijke behoefte aan ondersteuning is, de mate waarin met het maken van afspraken stimuleert dan wel afraadt en het oordeel over de huidige praktijk van individuele onderwijsafspraken.

5.2 Begeleiding

Indien studenten middels een individuele onderwijsafpraak in een individueel traject belanden is het interessant om te kijken in welke mate er dan sprake is van begeleiding en hoe deze georganiseerd is.

Tabel XVI: Hoe is de begeleiding geregeld (percentages)?

	hbo-opleidingen (%)	wo-opleidingen (%)	totaal opleidingen (%)*
1. geen begeleiding	0	5	2
2. begeleiding binnen	47	50	48
3. begeleiding buiten	0	10	3
4. begeleiding zowel binnen als buiten	53	30	46
5. onbekend	0	5	1
totaal	100	100	100

)* Alle percentages zijn afgerond

In het hbo stellen de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren dat er altijd begeleiding wordt geboden. Dit is in de helft van de gevallen binnen en voor de overige helft zowel binnen als buiten de eigen opleiding gesitueerd. De begeleiding buiten de opleiding is met name aan de orde indien de student een duale studie volgt of in het buitenland stage loopt. In het wo observeren we een vergelijkbare situatie met dien verstande dat daar in een enkel geval geen begeleiding plaatsvindt.

In ruim 80% van de hbo-opleidingen wordt de begeleiding voor het individuele traject (indien gewenst) ook in de onderwijsafpraak geregeld tegen in ruim 60% van de wo-opleidingen.

Overigens stellen we vast dat het met de behoefte aan ondersteuning bij het maken en uitvoeren van individuele onderwijsafspraken nogal meevalt. In het hbo is er in ongeveer 40% van de gevallen behoefte aan ondersteuning van hetzij de student of de opleiding, hetzij beide. De studieadviseurs in het wo schatten in dat slechts in enkele gevallen de student behoefte zal hebben aan begeleiding maar dat dit niet geldt voor de opleiding.

5.3 Behoeftte aan ondersteuning

De representanten van de hbo-opleidingen (dan wel studenten) stellen met name behoefte te hebben aan ondersteuning indien het gaat om afspraken die betrekking hebben op studenten die studieonderdelen in het buitenland willen volgen, het toekennen van vrijstellingen voor elders gevolgde studie(onderdelen), het maken van afspraken over de combinatie van bestuurswerk en de studie, het willen volgen van extra stages en buitenlandse studenten die bij de betreffende opleiding willen studeren.

Met name de mogelijkheden om de kwaliteit van de opleiding te bewaken indien onderdelen elders worden ingevuld, is een punt van zorg voor vrijwel alle opleidingen. Zowel uit de informatieve voor interviews als uit de focusgroepen komt het probleem van het bewaken van de kwaliteit van de afgestudeerde pregnant naar voren. Binnen het wo wordt het volgen van bepaalde vakken aan een andere wo-instelling in Nederland over het algemeen niet als een probleem gezien. Volgens een van de studenten van de EUR zijn er weinig risico's verbonden aan het elders volgen van studieonderdelen omdat er een landelijk netwerk is tussen de universiteiten en ieder weet van een ander wat er gedaan wordt. Binnen de opleiding psychologie aan de KUN wordt het zelfs gestimuleerd om onderzoeksstages elders in het land te doen, indien een student zich op een bepaald onderwerp wilt specialiseren. De kwaliteit van buitenlandstages of onderdelen aan een buitenlandse opleiding is moeilijker te bepalen. Over het algemeen zijn er vaste contacten, waarvan duidelijk is wat de kwaliteit van het gebodene is. Zo worden bij de Haagse Hogeschool geen stages toegestaan bij instellingen in het buitenland waar men (nog) geen contacten mee heeft. Wellicht dat een goed functionerend (internationaal) accreditatiestelsel hiertoe voldoende ondersteunend kan zijn.

Tabel XVII: Behoeftte aan ondersteuning naar soort (%)

soort ondersteuning	hbo-opleidingen %	wo-opleidingen %	totaal opleidingen %
juridische	16	0	11
inhoudelijke	22	9	18
organisatorische (menskracht, middelen e.d.)	16	17	16
informatieverstrekking (bereiken van de student)	4	13	7

Indien er behoefte aan ondersteuning bestaat om welke vormen gaat het dan? Inhoudelijke ondersteuning wordt gewenst door ongeveer 10% van de wo- en 20% van de hbo-opleidingen. Organisatorische ondersteuning (extra menskracht en middelen) wordt door ruim 15% van

zowel de hbo- als wo-respondenten gewenst geacht. Juridische ondersteuning heeft men in het wo niet nodig terwijl ongeveer 15% van de hbo-opleidingen een dergelijke ondersteuningsvorm wel wenselijk acht.

In de focusgroepen zijn zowel studieadviseurs, docenten als studenten het erover eens dat het voornaamste probleem niet juridisch maar organisatorisch van aard is. De algemene verwachting is dat alleen indien studenten actief betrokken worden bij het vormgeven van hun studie, de behoefte aan afwijkende programma's zal toenemen. De logistieke en administratieve problemen zullen de opleidingen in dat geval echter boven het hoofd groeien. Ondersteuning zou dan ook moeten plaatsvinden op het terrein van faciliteiten zoals mankracht en middelen. Het deel niet-onderwijzend personeel zou bij een stijgende vraag moeten toenemen.

Organisatorische ondersteuning die met name gewenst wordt, naast meer personele en/of financiële mogelijkheden, ligt op het terrein van administratieve systemen die aansluiten op de nieuwe ontwikkelingen. Zodra de student meer verantwoordelijk wordt voor zijn eigen ontwikkelingsproces, zal deze gebruik gaan maken van persoonlijke portfolio's, waarin zijn eigen persoonlijke (competentiegerichte) opleidingsplan is opgenomen. Een dergelijk (digitaal) portfoliosysteem zal moeten aansluiten op het studievolsysteem. De persoonlijke leerroutes moeten goed gevolgd kunnen worden door docenten, studieadviseurs en planners van de opleiding. Hiervoor is een leerroutemanagementsysteem een noodzakelijke voorwaarde. In een dergelijk systeem worden gegevens vastgelegd over aanmeldingen voor een vak, intake, assessment en eindbeoordeling.

Zo is bijvoorbeeld de Hanzehogeschool Groningen gestart met een vervolg of aanvulling op het PISA-project. In het PISA-project wordt de studentenadministratie ingericht op de invoering op het nieuwe systeem van studiepuntenbekostiging. Hierbij zal bijvoorbeeld een digitale onderwijscatalogus gekoppeld gaan worden aan een systeem voor registratie van intekenen, resultaten invoeren en studievoortgangregistratie.

Bovendien spreekt een aantal deelnemers aan de focusgroepen de verwachting uit dat de elektronische leeromgeving bij het proces van flexibilisering van nut kan zijn. Het inzetten van de digitale of elektronische leeromgeving wordt gezien als een ontwikkeling die meer individuele studieprogramma's kan faciliteren. Middels die leeromgeving kan immers plaats- en tijdsafhankelijk onderwijs worden gevolgd en ten alle tijde informatie over het opleidingsprogramma worden verkregen. Deze elektronische mogelijkheden zullen zeker ondersteuning bieden bij het maken en evalueren van individuele afspraken is de mening van vertegenwoordigers van de Hanzehogeschool Groningen en de Haagse Hogeschool.

Verder blijkt dat de student volgsystemen die momenteel gebruikt worden in veel gevallen niet voldoen om de ontwikkelingen in vraaggestuurd leren en de ontwikkeling van meer individuele trajecten te kunnen volgen. Ondersteuning in de zin van ontwikkeling van registratiesystemen die de voorziene flexibiliteit van onderwijsvraag en –aanbod goed aankunnen, wordt zeker gewenst.

5.3.1 Verschillen naar sectoren, grootte en urbanisatiegraad

Naar sectoren bezien blijkt dat juridische ondersteuning voornamelijk wordt gewenst in de sector onderwijs. In dezelfde sector is ook de wens om organisatorische en inhoudelijke ondersteuning het grootst.

Buiten de randstad blijkt de behoefte aan juridische ondersteuning (16%) groter dan bij opleidingen in de randstad (6%). Tevens blijkt dat kleinere opleidingen, ook in de randstad, meer behoefte hebben aan inhoudelijke ondersteuning.

Ongeveer de helft van de opleidingen stelt dat men het maken c.q. volgen van individuele afspraken stimuleert. Dit geldt in versterkte mate bij het willen volgen van een duaal traject, de combinatie van topsport en studie, en het volgen van studie(onderdelen) in het buitenland. Overigens wordt in bijna vier op de tien gevallen het maken van een individuele onderwijsafpraak afgeraden door de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren. Dit geldt met name afspraken over de combinatie van studie en bestuurswerk, het volgen van extra stages en de keuze voor bepaalde vormen van tempodifferentiatie.

Tenslotte is een inventarisatie gemaakt van de mate waarin men de diverse vormen van individuele onderwijsafspraken op dit moment goed geregeld acht. In het hbo is men redelijk tevreden over de regeling rond het volgen van vrije afstudeerrichtingen, de combinatie van studie met topsport en bestuurswerk. Enige ontevredenheid constateren we in het hbo waar het gaat om afspraken over programma's voor hoogbegaafde studenten, het volgen van extra stages, het hanteren van flexibele instroommomenten, en in mindere mate de hantering van duale trajecten.

In de focusgroepen werd verschillend geoordeeld over de mogelijkheden voor flexibilisering. Sommige studieadviseurs en docenten stellen dat vanwege het feit dat het beroeps- en opleidingsprofiel ruim 70% van het programma bepaalt er weinig ruimte voor flexibilisering over blijft. Anderen zijn van mening dat het competentiegerichte beroepsprofiel juist alle ruimte laat voor een flexibele invulling van het programma.

De studenten in de focusgroepen stellen over het algemeen tevreden te zijn met de ondersteuning die door de opleidingen wordt geboden.

In het wo is men tevreden over de regeling bij het volgen van een duaal traject (hoewel dat nog zelden voorkomt). Ontevreden is men in het wo over de flexibele instroommomenten, het volgen van studieonderdelen aan andere opleidingen, en de combinatie van bestuurswerk en de studie.

5.4 Conclusie

Er wordt nagenoeg altijd begeleiding geboden bij het maken en de uitvoering van individuele onderwijsafspraken zo wordt gesteld door de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren. Veelal wordt de begeleiding ook in de afspraak meegenomen. Studenten zijn tevreden met de geboden begeleiding zoals uit de focusgroepgesprekken blijkt.

Er wordt weinig ondersteuning gewenst. De vorm van ondersteuning die het meest gewenst wordt geacht heeft betrekking op inhoudelijke en organisatorische zaken. Juridische ondersteuning is alleen in het hbo gewenst.

De volgende onderzoeksvragen worden aan de orde gesteld:

- In welke mate worden er onderwijsafspraken gemaakt in het Hoger onderwijs?
- Welke inhoud en vormen zijn aan deze onderwijsafspraken te onderscheiden?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen onderwijstype en onderwijssectoren?
- Doen zich hierbij verschillen voor tussen opleidingen binnen en buiten de randstad en naar omvang van de opleidingen?
- Welke belemmeringen worden ervaren, zowel organisatorisch als juridisch?
- Is er behoefte aan ondersteuning bij het realiseren van individuele arrangementen? Zo ja, bij wie (studieadviseurs, docenten, studenten). Aan wat voor soort ondersteuning bestaat behoefte?

Een individuele onderwijsafpraak is gedefinieerd als een invulling van het onderwijsprogramma ter grootte van tenminste vier studiepunten, die afwijkt van het reguliere programma.

De verwachting dat individuele onderwijsafspraken de binding tussen opleiding en student zal vergroten leeft breed in het hoger onderwijs. Over de veronderstelling dat dergelijke afspraken ook de efficiency zullen vergroten, zijn de meningen meer verdeeld.

Individuele onderwijsafspraken zijn in het wo beduidend minder gebruikelijk dan in het hbo. Individuele onderwijsafspraken hebben in het wo vooral betrekking op verstrekte vrijstellingen en elders (bij een instelling in een andere plaats dan wel in het buitenland) gevolgde studieonderdelen. In het hbo wordt hetzelfde patroon gevolgd met als belangrijke uitzondering de veelvuldig voorkomende individuele afspraken over het volgen van een duaal traject.

In de landbouw/technische sectoren worden relatief de meeste individuele afspraken gemaakt, terwijl dit in de gezondheidssector nog slechts in geringe mate voorkomt.

De opleidingen in het wo leggen slechts zelden een onderwijsafpraak vast in een juridisch geldig geacht contract, terwijl in het hbo door de helft van de opleidingen sommige afspraken juridisch vastgesteld worden.

In de onderwijssector worden de individuele onderwijsafspraken relatief vaak vastgelegd in een (juridisch) contract. Dit hangt samen met het vaak duale karakter van de opleiding. In het laatste studiejaar staan de studenten veelal voor het grootste deel van de tijd voor de klas en hebben de verantwoordelijkheid voor de klas.

Slechts 15% van de opleidingen stelt dat het maken van dergelijke afspraken los van de OEC kan geschieden. Dit percentage ligt in het wo veel hoger dan in het hbo.

Gebrekkige informatie over het kunnen maken van individuele onderwijsafspraken lijkt naar het oordeel van studieadviseurs en opleidingscoördinatoren de belangrijkste reden voor het niet gebruiken van deze mogelijkheid. Binnen het hbo wordt de wetgeving nogal eens als een belemmering gezien voor het kunnen aangaan van individuele onderwijsafspraken. Ook de sector onderwijs valt hierbij op als groep die de wetgeving als belemmering ziet. Daarnaast noemt het hbo het feit dat 70% van het programma bepaald wordt door het vastgestelde opleidingsprofiel een belemmering voor flexibilisering.

Er wordt nagenoeg altijd begeleiding geboden bij het maken en de uitvoering van individuele onderwijsafspraken zo wordt gesteld door de studieadviseurs en opleidingscoördinatoren. Veelal wordt de begeleiding ook in de afspraak meegenomen. Studenten blijken over het geheel genomen tevreden met de door de opleidingen geboden ondersteuning. De vorm van ondersteuning die het meest gewenst wordt geacht heeft betrekking op inhoudelijke en organisatorische zaken. Dit is veelal een kwestie van menskracht en financiën. Juridische ondersteuning is alleen in het hbo gewenst.

6.1 Conclusies

Het verschijnsel van de individuele onderwijsafpraak leeft voornamelijk in het hbo. In het wo komt het beduidend minder voor en wordt de noodzaak tot het veelvuldig hanteren van deze aanpak niet ingezien. Programma's in het wo zijn in de meeste gevallen voorzien van voldoende reguliere keuzeruimte.

Angst voor juridisering van het hoger onderwijs door het steeds meer toepassen van contractvormen tussen student en instelling is er nauwelijks.

Er kan een relatie worden gelegd tussen het maken van individuele onderwijsafspraken en de onderwijskwaliteit. Individuele onderwijsafspraken hebben vaak betrekking op verstrekte vrijstellingen en elders (bij een instelling in een andere plaats dan wel in het buitenland) gevolgde studieonderdelen. Het maken van individuele onderwijsafspraken biedt de mogelijkheid ook afspraken over kwaliteitsgaranties op te nemen (tonen van inhoud van modules, etc.). Toch blijkt de kwaliteitsbewaking van opleidingsonderdelen die elders gevolgd worden of competenties die elders verworven worden een punt van zorg. Een goed functionerend internationaal accreditatie stelsel zou hieraan in zekere mate tegemoet komen.

Wetgeving van overheidswege wordt niet of nauwelijks als een belemmering voor het kunnen aangaan van individuele onderwijsafspraken gezien.

Om te voorkomen dat er teveel op informele basis geregeld gaat worden tussen docent en student in ook om als opleiding zicht te houden op de kwaliteit van de opleiding ook wanneer deze meer individueel ingericht gaat worden, zal er een groter beroep gedaan gaan worden op de Onderwijs- en Examen Commissies. Een grotere flexibiliteit betekent des een groter beroep op mensen die in de OEC zitting hebben of personen die de OEC ondersteunen. Verwacht kan worden dat de behoefte aan meer ondersteuning voor de OEC zal ontstaan. Persoonlijke leerroutes vragen om een goed functionerend systeem voor leerroutemanagement. De huidige studievolsystemen blijken hiervoor niet of onvoldoende te voldoen. Ontwikkelingen van systemen waarin aanmeldingen, assessment, beoordelingen worden vastgelegd en waaraan digitale portfolio's kunnen worden gekoppeld, moeten worden gestimuleerd.

Een ontwikkeling die hierbij aansluit is het gebruik van de elektronische leeromgeving om onderwijs aan te bieden en om de communicatie tussen zowel opleiding en student als tussen studenten onderling te bevorderen en te structureren. Hierdoor wordt onderwijs meer plaats- en tijdonafhankelijk en zal het gebruik van de elektronische leeromgeving een beduidende bijdrage kunnen leveren aan de flexibilisering van het onderwijs.

Bijlage 1: Leidraad focusgroepen

Leidraad voor open interview met de focusgroepen.

1. Soort & Vorm van individuele onderwijsafspraken:

Vragen aan de studieadviseurs/opleidingsmanagers:

- Wat voor soort afspraken maakt u met hoeveel studenten?
- Is de behoefte om individuele onderwijsafspraken te maken bij de studenten toegenomen ?
- Worden deze afspraken geformaliseerd en zo ja, hoe vaak?

2. Tekortkomingen en Baten:

Vraag aan de studieadviseur:

- Is de bij u gehanteerde formalisering voldoende om het nakomen en de uitvoering van onderwijsafspraken goed te laten verlopen?

Vragen aan de docenten, studenten & studieadviseurs:

- Welke redenen kunt u aangeven die het uitvoeren van een afspraak belemmeren?
- Zijn er juridische belemmeringen bij het maken van onderwijsafspraken?
- Welke redenen kunt u aangeven dat een afspraak goed kan worden uitgevoerd?
- Kwaliteitsbewaking: Hoe krijgt de opleiding zicht op de inhoudelijke invulling (buiten de opleiding) die het gevolg zijn van individuele afspraken?
- Wat zijn de grootste problemen en hoe denkt u zijn deze op te lossen?

3. Ondersteuning en beoordeling:

Vragen aan de studenten:

- Weet u van de mogelijkheden van het maken van afspraken?
- Vindt u (student) dat de onderwijsafspraken een extra druk op u leggen of ervaart u de afspraak als motiverend?
- Welke problemen doen zich voor bij het maken van onderwijsafspraken?

Vragen aan docenten & studieadviseurs & studenten:

- Denkt u dat het maken van individuele afspraken ertoe leidt dat meer studenten hun studie eerder of efficiënter afmaken?
- Zal verdere regelgeving het maken en uitvoeren van individuele afspraken bevorderen? Is het nu voldoende?
- Zijn er voldoende financiële middelen en mankracht beschikbaar om individuele afspraken te maken, uit te voeren en de studenten voldoende te begeleiden?
- Wat zou naar uw mening een structurele verbetering zijn voor het standaardiseren van individuele onderwijsafspraken?

Bijlage 2: Deelnemers focusgroepen

Christelijke Hogeschool Windesheim Zwolle

Opleiding Hogere Informatica

mw. I. van der Wal	opleidingsdirecteur
dhr. W. Rietberg	studiecoördinator en deeltijddocent
dhr. K. Ton	docent duale richting Bedrijfskundige Informatica
dhr. J. van Roden	'studentencoach' en docent
dhr. R. Meijer	tweedejaars student plus deelnemer opleidingscommissie

Opleiding Communicatie

dhr. F. Dilling	opleidingscoördinator en onderdirecteur
mw. R. Klootwijk	studieadviseur en docent jaar I en II
mw. H. Winkler	tweedejaars student
mw. B. Katric	tweedejaars student

SPH

dhr. T. Zalm	studieadviseur
mw. J. Pierik	docent en opleidingscoördinator

Katholieke Universiteit Nijmegen

dhr. M. van der Hen	
mw. M. van den Heuvel	studente Bedrijfscommunicatie
dhr. L. Meijssen	studieadviseur Managementwetenschappen
dhr. A. de Vaal	opleidingscoördinator Bedrijfskunde
mw. B. Boer	studieadviseur Psychologie
dhr. M. Ettema	student Psychologie plus deelnemer opleidingscommissie
mw. N. Kens	studente Engels
mw. N. Verbeek	studente Psychologie
dhr. R. Frielink	studieadviseur Communicatie- en Informatiewetenschappen
dhr. H. Rost	stage coördinator Ontwikkelingspsychologie
dhr. P. Eling	docent Psychologie

Rijksuniversiteit Groningen

dhr. F. van Steenwijk	docent Natuurkunde / voorzitter
-----------------------	---------------------------------

	opleidingscommissie
dhr. J. Krassies	studieadviseur Economie
dhr. K. Laberté	studieadviseur Bedrijfskunde
dhr. D. de Jong	docent Economie/ secretaris examencommissie
dhr. E. de Boer	student Economie
dhr. P. Crucq	student Economie
mw. Chr. van Werven	student Bedrijfskunde
dhr. J. Veldman	student Bedrijfskunde
mw. M. Boorsma	docente Bedrijfskunde
dhr. W. Lanting	docent Bedrijfskunde en coördinator hbo-doorstroomprogramma

Hanzehogeschool Groningen

dhr. J.C. Kamphorst	beleidsmedewerker OSZ Faculteit Gamma
mw. A. de Goed	docente en afstudeercoördinator opleiding Maatschappelijke Dienstverlening
dhr. W. Bodewes	student M&D
mw. C. de Vries	docente Economie
dhr. W. van Leeningen	docent Bouwnijverheid
dhr. M. Berends	opleidingscoördinator van de opleiding Accountancy

Erasmus Universiteit Rotterdam

mw. J. van Os	studieadviseur opleiding Bestuurskunde
dhr. L.Schaap	docent opleiding Bestuurskunde
mw. Beukenholdt	docent opleiding Bestuurskunde
dhr. L. Visscher	studieadviseur opleiding Rechten & mr.drs- programma
dhr. B. van Zuijlen	docent opleiding Rechten
dhr. H. Oostendorp	student opleiding Bestuurskunde plus deelnemer aan de opleidingscommissie
mw. K.M. Tan	studente opleiding Rechten plus deelnemer aan de opleidingscommissie
dhr. J. de Bat	student opleiding Bestuurskunde plus deelnemer aan de opleidingscommissie
mw. I. Cordfunke	studente opleiding Recht plus deelnemer aan de opleidingscommissie

Haagse Hogeschool

mw. M. Klaver	studiebegeleider en jaarcoördinator opleiding Maatschappelijke Vorming
dhr. F. Bolsius	opleidingsmanager opleiding tot Leraar

mw. A. E. H. Royaards	Basisonderwijs studentendecaan sector Techniek
dhr. Pos	studentendecaan sector Maatschappelijke Vorming
mw. Binken	studieloopbaanbegeleider opleiding Economie & Management

Bijlage 3: Voorbeelden van schriftelijke individuele onderwijsafspraken

Voorbeeld van toekenning van vrijstelling

Individuele toelating tot Informatiekunde

29 augustus 2001

Beste M.,

De examencommissie Informatiekunde (Alfa-informatica) stemt in met je toelating tot de bovenbouwopleiding Informatiekunde (Alfa-informatica) op basis van het (nog te behalen) diploma van de HBO opleiding Werktuigbouwkunde van de XXX Hogeschool.

De examencommissie verleent, op grond van het studieprogramma dat is vastgelegd in de studiegids 2001/2002 van de opleiding Informatiekunde (Alfa-informatica), de volgende vrijstellingen (cf. Onderwijs- en Examenregeling Informatiekunde (Alfa-informatica), art. 20.1, art. 21.1):

1. Propedeuse
2. De volgende vakken/onderdelen van de doctoraal bovenbouwopleiding:
 - a) Grafische Communicatie (3 studiepunten)
 - b) Elektronisch Publiceren (4 studiepunten)
 - c) Descriptieve Statistiek (3 studiepunten)
 - d) Toekomstoriëntatie (Stage) (9 studiepunten)
 - e) Een Specialisatievak (4 studiepunten)
 - f) Vrije Ruimte (19 studiepunten)

Het totaal aantal studiepunten van de vrijstellingen voor de doctorale fase is 42 en komt overeen met één studiejaar.

Hoewel je vrijstellingen krijgt voor de vakken Elektronisch Publiceren en Descriptieve Statistiek, is het verstandig om, aan het begin van het studiejaar, contact op te nemen met de docenten die verantwoordelijk zijn voor deze vakken. In overleg met hen kan er vastgesteld worden of het zinvol is deze vakken geheel of gedeeltelijk alsnog te volgen. Wij raden dit aan, omdat deze vakken de basis vormen voor diverse vervolgonderdelen van het studieprogramma, en je anders misschien op bepaalde punten de aansluiting mist.

De daadwerkelijke inschrijving kan geschieden nadat je je HBO diploma hebt behaald, of als je een verklaring hebt van de Examencommissie van jouw opleiding dat aan alle eisen van het HBO diploma is voldaan. Je dient dan contact op te nemen met het Bureau Studentzaken van de Faculteit der Letteren, en deze brief te overleggen, samen met een kopie van je diploma of van de verklaring. Daarnaast moet je ook een verklaring toelating afsluitend examen ophalen

bij haar en invullen. Daarna stuurt Bureau Studentzaken een beschikking naar de Centrale Studentenadministratie dat jij toegelaten kan worden tot onze opleiding.

Er wordt in september door de Centrale Studentenadministratie met terugwerkende kracht ingeschreven. Dat betekent dat als je begin september je diploma of de verklaring van jouw examencommissie kan overleggen bij Bureau Studentzaken van Letteren, je per 1 september als student aan de XXX wordt ingeschreven. Kun je de benodigde documenten pas in oktober overleggen, dan word je per 1 november ingeschreven.

Pas als je ingeschreven bent als student aan de XXX, krijg je een officieel account waarmee je toegang hebt tot het computernetwerk van Letteren. Tot die tijd werk je op een tijdelijk account. Het is verstandig om dit direct aan de docenten van de te volgen computerpractica door te geven.

Met vriendelijke groet,

Voorbeeld van een individueel studietraject

Betreft opzet studieprogramma voor student X in de hoofdfase SPH:

(naam student)
(adres, telefoonnummer)
(e-mail)

Gezien de situatie van de student X, namelijk 3 dagen werken en 2 dagen studie, en het feit dat X beschikt over het diploma leraar basisonderwijs en het diploma speciaal onderwijs (moet overigens nog getoond worden/was nog niet uitgereikt) is geprobeerd de onderdelen van het 2e, 3e en 4e jaar SPH die niet worden vrijgesteld in de periode van 1 kalenderjaar (1 sept. 2001 tot 1 sept. 2002) uit te zetten. Hieronder worden de onderdelen van het 2e en 4e jaar beschreven. J. zal een en ander op maat maken t.a.v. het 3e jaar (vrijstellingen, aanpassingen, e.d.). Het blijft overigens een papieren zaak. De haalbaarheid wordt in belangrijke mate bepaald of werk/stage en studie goed te combineren of te organiseren zijn.

SPH-2

Periode 1 en 2

BHTA (2)	zelfstudie	overleg met A.
BHTB (1)	zelfstudie	overleg met T.
BHMK(2)	zelfstudie	overleg met T.
(Individuele toets in toetsweek van periode 2 i.o.m. T.)		
BHPV (1)	zelfstudie	overleg met J.
DPOS (2)	vr	
DPBH (2)	vr	
DPPS (2)	zelfstudie	overleg met K.

MAWA (2) vr

"MAWB/MATH/BMMO" (6) alternatief muzisch/zelfstudie. Overleg met D.

VMIC/VMZA/VMBG/VMCA (6) vr

HATE/HAEE (8) vr

OKVO (1) door J. door te geven als V indien akkoord (studiebegeleiding SPH-3)

OKBE (1) door T. door te geven als V indien akkoord (studiebegeleiding SPH-2)

THKC/THHV (3) vr

PP (6) vr

SPH-3 (werk)

HBEV (7)	1e evaluatie
HCEV (11)	2e evaluatie
HDEV (9)	3e evaluatie
SVG (2)	supervisie
MHID (1)	interview
MHOC (1)	vr
MHDG (2)	vr
MHMB (2)	vr
BMMA (1)	vr
BBOK (1)	vr
BBOO (2)	opdracht van H. (zelfstudie)
BBOM (1)	vr

X ontvangt de studiegidsen algemeen plus SPH-2 +OER (T.), van J. (SPH-3). X krijgt een postvak in het 3e jaar. Dit moet ze doorgeven aan de betrokken docenten!!! i.v.m. communicatie. Het lijkt zinvol om vooral ook telefonisch (werk + privé) en via mail te communiceren. De docenten zijn allemaal op de hoogte, maar kunnen zaken vergeten zijn. Die docenten kunnen dan via X naar T. verwezen worden. X dient er zelf "bovenop" te zitten. De geplande zaken onder periode 1+2 en die van periode 3+4 staan daar "in principe". Of dit haalbaar is, zal moeten blijken. Voor studiehandleidingen en readers (te geven of te koop), als die echt nodig blijken!!! zal X de coderingen moeten kennen. Het lijkt me handig omdat via resp. T. (SPH-2) J. (SPH-3) en K. (SPH-4) te doen. Voor de scoreverwerking zorgen bovengenoemde medewerkers.

SPH-4

Periode 3 en 4

BMBP (2)	vr	
BBFB (1)	hoorcollege + zelfstudie + toets (blok3)	overleg met K.; tijd etc.
	Eventueel overlegt K. met docent J.	
BBKZ (1)	zelfstudie overleg met K.	
HSOB (1)	zelfstudie overleg met J.	
HSEB/HSIE (2)	zelfstudie overleg met J.	
HSSS (1)	zelfstudie overleg met F.	
VSTR/VSSG (3)	zelfstudie + overleg met K.	
APAG	vr (12)	
PEAF /PEOK (2)	evaluatieverslag van de kopstudie in overleg met K.	
PP	vr (16)	

Voorbeeld van individueel contract i.v.m. deelname aan leerbedrijven

VRIJSTELLING ivm. DEELNAME AAN LEERBEDRIJVEN

Studiejaar

Naam:

Opleiding: HEAO

Afstudeerrichting/keuzevariant: BE

Leerbedrijf:

Periode leerbedrijf:

Vervanging van de volgende modules:

	Module:	Studiepunten:
1	BP2	2
2	TB8	6
3	Keuzevakken	6
4	PC4	2
5	EC6	2
6	BR3	3
7		
8		
9		
10		
	Totaal	21

Voor akkoord

Handtekening

Datum 10 december 2001

Student:

Opleidingscoördinator:

Geraadpleegde literatuur

Daale, H.H. (2000) *Duaal onderwijs, uitdagingen en valkuilen*, Groningen.

Doets, C. & Westerhuis, A. (red.) (2001). *Voldoen aan individuele vraag, toegankelijkheid, positie deelnemer. Evaluatie Wet Educatie en Beroepsonderwijs*. Wateringen: Publicatie van de Stuurgroep Evaluatie WEB.

Hanzehogeschool Groningen (2000) *Versterkt verder, beleidsnota 2001-2004*, Groningen

Holsteijn, W.G.G.M. van, C.M.A. de Koning & C.A.M. van Leest (2000) *Onderwijsbeleid sinds de jaren zeventig*, Werkdocument bij het advies 'Dereguleren met beleid, studie naar effecten van deregulering en autonomievergroting', Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1996): *Hoger Onderwijs en Onderzoeks Plan*, Zoetermeer.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1998): *Hoger Onderwijs en Onderzoeks Plan*, Zoetermeer.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000): *Hoger Onderwijs en Onderzoeks Plan*, Zoetermeer.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1999): *Maatwerk voor Morgen, het perspectief van een open onderwijsmarkt*, Zoetermeer

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000): *Maatwerk II Vervolnota over een open arbeidsmarkt*, Zoetermeer.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2001): *Maatwerk III Voortgangsrapportage*, Zoetermeer

Vossensteyn, J.J. (2001) *Vouchers in Dutch Higher Education. From debate to experiment*, Keulen.